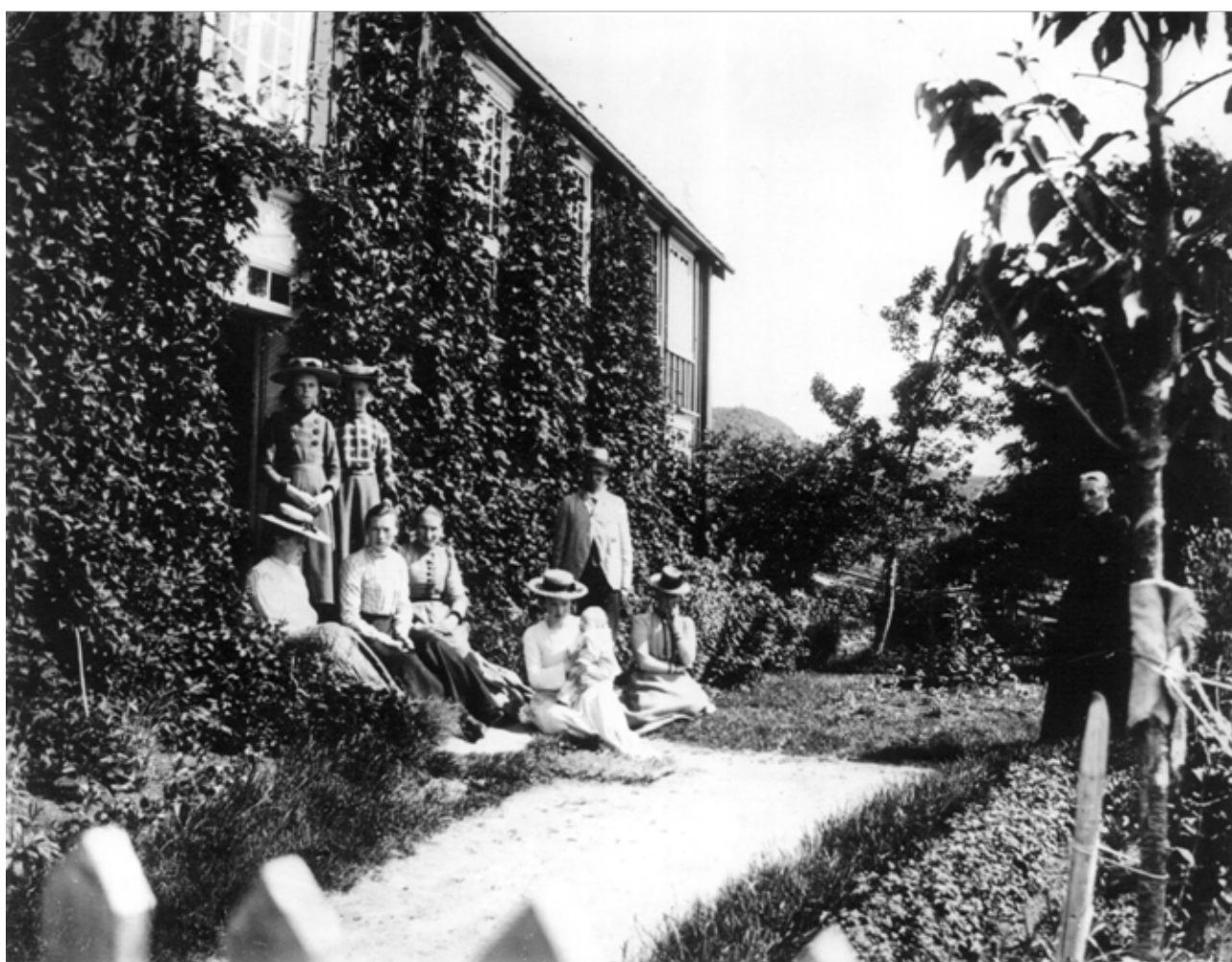

KULTUREN

Trädgården på Ner-Killingberg

Leksviks kommun, Norge
Arkeologisk förundersökning 2013

KULTURMILJÖRAPPORT 2014:13

AJA GULDÅKER

KULTURHISTORISKA FÖRENINGEN FÖR SÖDRA SVERIGE

Innehåll

Inledning	4
Bakgrund.....	4
Fredning av byggnad och trädgård	7
Tidigare kunskapsbevarande insatser i trädgården	9
Källor	9
Genomförande och resultat.....	9
Arbetsfördelning	10
Schaktplanering och frågeställningar	11
Metod.....	12
Resultat	16
Schakt A.....	17
Schakt B.....	21
Schakt C.....	24
Schakt D.....	25
Schakt F:1	29
Schakt F:2	31
Schakt G	34
Schakt H.....	36
Schakt I	37
Schakt J	39
Schakt K.....	41
Var kan lusthuset ha stått?	42
Tillgång till vatten?.....	43
Sittplatser i berget.....	44
Drivbänkar	45
Gränsmarkeringar i öst.....	46
Förvaltarbostaden.....	47
Sammanfattning	48
Administrativa och tekniska uppgifter	50
Referenser.....	51
Bilagor	51

1. Schaktplan Ner-Killingberg 2013.....	53
2. Sektion A mot öst	54
3. Sektion A mot väst.....	55
4. Sektion B mot väst	56
5. Sektion D mot nordväst	57
6. Sektion F:1 mot väst.....	58
7. Sektion F:2 mot väst.....	59
8. Tvärsnitt av terrängen med sektionerna F:1 och F:2 spegelvända.....	60
9. Sektion G mot väst.....	61
10. Sektion I mot söder.....	62
Sektion I mot norr	62
11. Sektion K mot öst.....	63
12. Grusprover.....	64
13. Fynd.....	66
14. Makroskopisk analys av fem jordprover från trädgårdsanläggning vid Killingberg. Teknisk rapport. Jens Heimdahl.....	68

Figur 1. Platsen för Ner-Killingbergs gård i Leksviks kommun (Norge) markerad med ett rött A.

Inledning

Med anledning av att delar av den gamla kulturminnesmärkta trädgården tillhörande gården Ner-Killingberg avses att rekonstrueras, företogs en trädgårdsarkeologisk förundersökning under september år 2013. Gården är belägen i Leksviks kommun, Norge. Anledningen till den arkeologiska förundersökningen var att finna spår efter Johan Killingbergs trädgård från sent 1800-tal och om det kunde ligga till grund för en rekonstruktion. Arbetet inbegriper flera etapper där den trädgårdsarkeologiska förundersökningen motsvarar etapp I, rapport från undersökningen etapp II, rekonstruktionsförslag etapp III och utförande etapp IV.

Bakgrund

På en hög bergsknalle strax utanför den lilla orten Leksvik, några mil nordöst om Trondheim, uppfördes år 1834 ett timmerhus med vida utsikt över fjorden, men också över den närmaste bygden. Då läraren Johan Killingberg (1858 – 1913) flyttade in på gården omkring år 1890 fylldes timmerhuset med färgglada målerier i nationalromantisk anda. Huvudbyggnaden på Ner-Killingberg är ett traditionellt trønderskt våningshus och dekorationsmålerierna interiört utfördes av Anders Havdal, en kollega till Johan. Motiven är i huvudsak björkstammar utan löv samt fjäll, och fjällen är kända norska fjäll som till exempel Torghatten, Landego och Snøhetta. Det finns också dekorationer i form av

imiterade vikingasköldar som är skuggade i kanterna för att uppnå en tredimensionell verkan. På taklisten finns slagord för språket, kristendom och om att bygga en nation skrivet i runstil. Under efterkrigstiden målades denna typ av målningar ofta över då det ansågs som omodernt (Holme och Grønn, 2011 s. 5f).

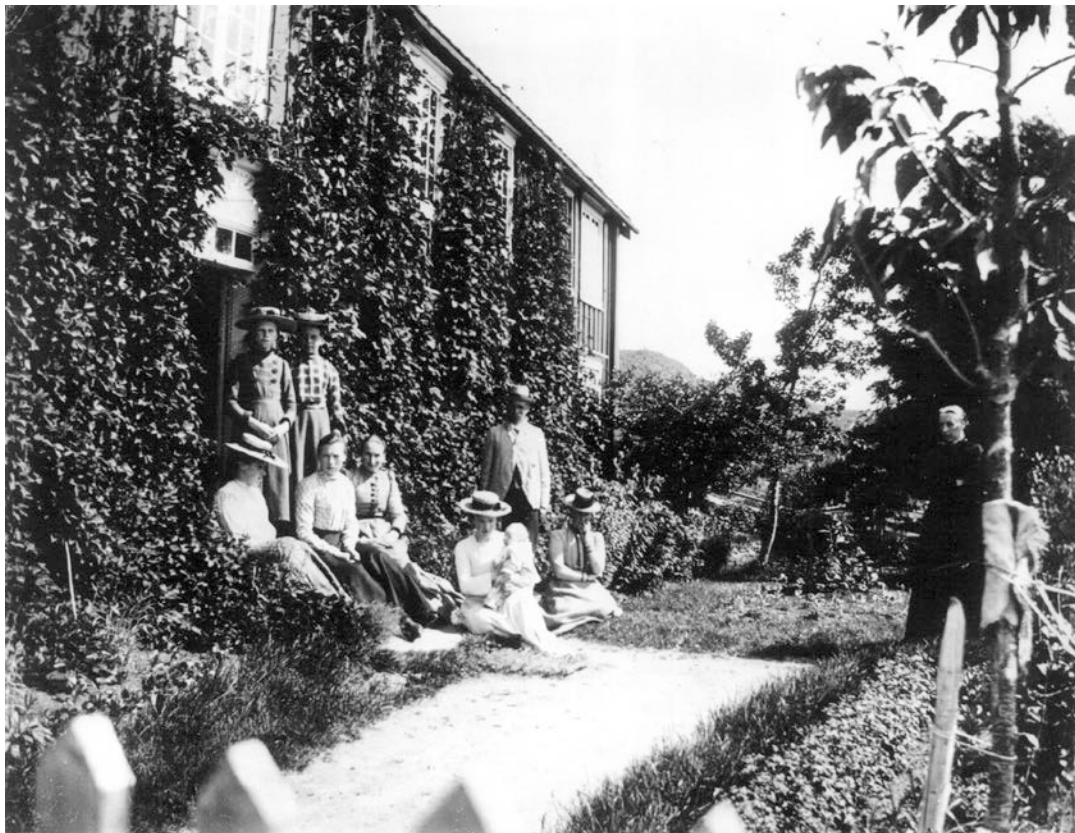
Den dekorativa trädgården, eller *prydhagen* som det heter på norska, som tillhör gården blev troligen anlagd i slutet av 1880-talet och på den tiden var det inte vanligt att anlägga en så genomarbetad trädgård på ett gårdsbruk. Denna *prydhage* skapades i landskapsstil på terrasser i den branta sluttningen mot söder, med rika planteringar i slänterna mellan terrasserna. Då lite har skett i trädgården efter år 1920 kan man utgå från att det fortfarande finns plantmaterial och anläggningsrester från tiden före år 1920. Bärhagen utgjorde en relativt stor, trekantig areal öster om den tidigare förvaltarbostaden. Trädgården var viktig både i hushållningen och i Johan Killingbergs lärargärning med folkupplysning, där eleverna blev upplärda i trädgårdsskötsel i både bärhagen och i den dekorativa trädgården (Holme och Grønn, 2011 s. 5f).

På gården bodde även Johan Killingbergs syster Petra (1860-1916) som också var lärare och hon blev den första kvinnliga läraren i bygden. Även systemen Johanna (1865-1930-talet) bodde på gården och hon utbildade sig till jordemor/barnmorska. Driften av gården arrenderades ut till en släkting, Ida Benjaminsdatter och hennes man Magnus Johansen. Om Johan Killingberg sades att han var aktiv och framsynt i skolan och han var speciellt intresserad av skogs- och gårdsdrift. Trädgården på gården var ett specialintresse vilket hörde till ovanligheterna på den tiden. Över 30 olika arter prydnadsväxter och bärbuskar planterades och i gårdsskogen planterade Johan gran. Hur mycket inblandade systrarna Petra och Johanna var i trädgårdsskötseln omtalas inte, men troligen var alla aktiva i bestyren. Samma år som Johan dog av magcancer, år 1913, såldes gården till *Nordre Trondhjem amt skogselskap* med önskan om att den dekorerade timmerbyggnaden skulle bevaras som Johan efterlät den (Tronstad, 2009 s. 20).

Idag finns en L-formad ekonomibyggnad kvar samt Johan Killingbergs bostadshus med dekorationsmålningar. Förvaltarbostaden och ytterligare en liten byggnad är rivna och endast grunderna finns kvar. Den kulturminnesskyddade trädgården är igenvuxen och endast spridda spår av ursprunglig vegetation och växtlighet finns kvar. Det mest framträdande är dock en stor gran med en stambredd på 4 m som syns vida omkring (figur 4).

Figur 2. Ner-Killingberg år 1961. Foto Widerøe.

Figur 3. Åtta kvinnor, ett litet barn och en man framför Ner-Killingbergs huvudbyggnad kring år 1910 med en humleklädd fasad. Okänd fotograf (Leksviks kommun. Fotoarkivet).

Figur 4. Ner-Killingbergs huvudbyggnad, övre terrass och den stora granen. Fotografi taget från öster, Kulturen 2013.

Fredning av byggnad och trädgård

I juni år 2011 fattade Riksantikvaren beslut om fredning av gården Ner-Killingberg, referensnummer 09/0158-6 (Holme och Grønn, 2011). Huvudbyggnaden blev tidigare fredad år 1988, men med anledning av att Lokalsamfundet i Leksvik under lång tid diskuterat att flytta byggnaden till en annan plats, Prestberga, föreslogs av Nord Trønderlag fylkeskommun att det skulle företas en närmare värdering av faromomenten vid flyttning av byggnaden och vilka skador som kunde uppstå på interiörerna. Norsk Institutt for Kulturminneundersøkelser (NIKU) lämnade en rapport angående ärendet i april 2008. Konklusionen i rapporten var att det var tekniskt möjligt att flytta byggnaden, men att det fanns en risk att den fredningsvärdiga dekoren inte skulle överleva en flytt. NIKU avrådde därmed att byggnaden skulle flytta med hänvisning till dekorationsmålerierna (Tronstad, 2009 s. 7).

För att återgå till Riksantikvarens beslut från år 2011 kan det konstateras att det positiva i det utökade beslutet är att både byggnad och trädgård nu finns med som fredade, till skillnad från beslutet från år 1988 då endast byggnaden omfattades. Omfånget av fredningen gäller bland annat huvudbyggnadens interiör och exteriör, prydhagen och bärhagen. Fredningen omfattar trädgårdens huvudsakliga form med terrasser och stigar, rester av vegetation och spår efter inhägnader och eventuella andra fasta konstruktioner. Anledningen till fredningen är att bevara byggnaden med trädgård på Ner-Killingberg som ett byggnadshistoriskt och kulturhistoriskt värdefullt exempel på det politiska och

kulturella engagemanget vid sekelskiftet 1800 till 1900. Ner-Killingberg anses vara en viktig källa till hur detta kapitel i nyare norsk historia kom till uttryck i vardagliga sammanhang och interiörer.

Anledningen till fredningen av prydhagen är även att säkra en tidig representant för en gårdsträdgård som är långt mer avancerat än det som behövdes till hushållsbruk. Trädgården kan även ses som ett uttryck för samma värdegrund och engagemang som är nedlagt i dekorationerna i bostadshuset. Anledningen till att freda bärhagen är att säkra ett exempel på en nyttoträdgård anlagd av lärarståndet för undervisning i slutet av 1800-talet, och som ofta är borttaget på gårdar. Vidare är anledningen att säkra helheten i tunet med både prydnads- och nyttoträdgård. Fredningen skall vidare säkra sammanhanget mellan trädgårdarna och huvudbyggnaden (Holme och Grønn, 2011 s. 3f).

Riksantikwarens värdering är att Ner-Killingberg, med byggnad och trädgårdar samlat har ett högt nationellt värde. Fredningen styrker representativiteten av kulturhistoriskt viktiga anläggningar som berättar om nationella strömningar, lärarståndets ställning i samfundet och folkkupplingsverkens verksamhet (Holme och Grønn, 2011 s. 7).

Figur 5. Områden på Ner-Killingberg som är fredade sedan år 2011. Karta Brit Angell Johnson.

Tidigare kunskapsbevarande insatser i trädgården

Inför fredningsprocessen har det genomförts en mängd olika förprojekteringsmöten där representanter från både Nord-Trøndelag fylkeskommun och Riksantikvaren medverkat, liksom representanter från Leksviks Historie- och Museumslag. Ett stort engagemang med en mycket aktiv bygdeförening i Leksvik har varit en förutsättning för att gården med både byggnader och trädgårdar har bevarats till våra dagar anno 2014.

Under år 2012 genomfördes registreringar i trädgårdarna av Villbring Landskap med landskapsarkitekt Brit Angell Johnson (Angell Johnson, 2012). Förprojekteringsmöten genomfördes vid två tillfällen, plantregistrering vid två tillfällen, genomgång och inmätning av träd vid ett tillfälle, genomgång av området för att finna spår i terrängen vid två tillfällen samt möte med informanterna Aud Sigrun Grande (uppvuxen i förvaltarbostaden) och Sigrid Grande (uppvuxen på granngården och vistades mycket på Ner-Killingberg som barn). Brit Angell Johnson har samlat olika källor som fotografier, flygfoto, skolhistorier samt information från personer som har koppling till gården och detta finns till viss del samlat i ett arbetsdokument (Angell Johnson, 2012). Trädgården har vuxit igen ordentligt sedan den var bebodd på 1960-talet, men har under hennes ledning genomgått en enorm uppreprensning som utförts av representanter från Leksviks Historie- och Museumslag. För att komma vidare i efterforskningarna på hur trädgårdarna på Ner-Killingberg var utformade rekommenderades en trädgårdsarkeologisk undersökning, vilken genomfördes i september 2013.

Källor

Några fotografier har haft en extra stor betydelse för den arkeologiska förundersökningen. Från år 1910 syns framsidan på bostadshuset tydligt där rabatter, gårdsplan och blomsterrundlar avspeglas (Figur 3). Fotografiet har haft en avgörande roll för hur schakt A, B och C förlades (Figur 9).

Ett fotografi från söder upp mot huset och terrasserna visar barn och vuxna i nedre delen av trädgården kring år 1900, vilket har haft betydelse för hur schakten F:2 och K har förlagts (Figur 48).

Genomförande och resultat

Ett förprojekteringsmöte inför den trädgårdsarkeologiska undersökningen i september genomfördes i juli 2013 där representanter från följande instanser närvarade:

Leksviks Historie- och Museumslag/Ordförande: Odd Tronstad

Nord-Trøndelag fylkeskommun Kulturavdelningen/Funksjonsleder kulturminnevern:

Hilde Arna Tokle Yri

Villbring landskap/landskapsarkitekt: Brit Angell Johnson

På plats diskuterades förutsättningar för att genomföra en arkeologisk förundersökning, bland annat i vilken omfattning vegetation behövde tas bort för framkomlighet med grävmaskin och vad som skulle beaktas för att det kunde höra till ursprunglig vegetation eller ursprunglig konstruktion. De branta sluttningarna mellan terrasserna innebär att framkomligheten är begränsad i synnerhet för en grävmaskin, men delvis också till fots.

Arbetsfördelning

En enorm arbetsinsats lades på Leksviks Historie- och Museumslag där ordförande Odd Tronstad tog på sig uppgiften att fälla en mängd träd inför undersökningen. Träden fälldes då de ansågs ha tillkommit efter att trädgården var i bruk, tillkomna i första hand genom egen frösådd. Riktlinjen var ett fotografi från år 1900 där terrasseringen tydligt framträdde (Figur 48).

Från Kulturavdelningen på Nord Trønderlag fylkeskommun utlovades hjälp av arkeolog Inger Marie Kimo. Hon var behjälplig med digital inmätning av schakten och tillhandahållande av utrustning. Troliga vägar som kan ha använts samt punktvís intressanta platser mättes också in. Fynd, grus- samt makrofossilprover som plockades in under undersökningen togs in för förvaring på Kulturavdelningen.

Brit Angell Johnson från Villbring Landskap medverkade till rensning av schakten, rengöring av fynd och grusprover, testa fram sannolika vägar med Inger Marie Kimo och att med hjälp av äldre fotografier sluta sig till betydelsefulla platser. En viktig insats var också att samla in mer källmaterial inför Etapp III – rekonstruktion. Utrensning av oönskade träd skedde också efter direktiv av Brit.

Flera personer från Leksviks Historie- och Museumslag fanns också på plats för att fortsätta röjningsarbetet i trädgården både på förvuxna buskområden och för att fälla fler träd, liksom slagning av högt gräs med lie för att bereda väg för grävmaskin.

En lokal grävmaskinsförare Gunnar Moan anlätades för att utföra uppdraget att schakta i plan eller sektion, vilket var en utmaning i den otillgängliga terrängen. Endast en liten maskin kunde uppbringas, vilket var både en fördel då det underlättade vid framkomligheten under trädgrenar, men också en nackdel då den ringa kapaciteten innebar problem då vegetationen med rötter var omfattande.

Trädgårdsarkeolog Aja Guldåkers uppdrag var att planera fältarbetet i Etapp I med schaktningar, finnas med i schaktningssituationen för att göra bedömningen om schaktet var placerat på rätt ställe för att få fram så mycket information som möjligt, samt att dokumentera sektioner och planschakt för att så mycket information som möjligt kan göras tillgänglig för efterföljande arbete med att rekonstruera delar av trädgården. Denna rapport är etapp II och är en presentation av resultaten från den trädgårdsarkeologiska undersökningen i Ner-Killingbergs trädgård i september 2013.

I samband med förprojekteringsmötet i juli sattes det upp frågeställningar och syfte med respektive planerat schakt. Anledningen till detta är att det måste finnas ett klart mål att förhålla sig till, även om det kan komma att ändras under arbetets gång när schaktningarna är påbörjade. Frågeställningar och schaktplanering föreslogs av Brit Angell Johnson och Aja Guldåker (figur 5).

A. Hur är gårdsplanen uppbyggd?
Rabattutbredning i förhållande byggnad/sand?
Avgränsning häck/sand (förvildat buskage)?
SEKTION

B. Förhållandet rabatt/byggnad?
Utsträckning söderut?
Ursprunglig buskagegräns?
PLAN

11

- D. Möjlig stig, eventuella problem med granens rötter.
Stigens placering och uppbyggnad?
SEKTION
- E. Avgränsningar/utbredning av hagen.
Eventuell förekomst av en stig och uppbyggnad?
SEKTION
- F. Avgränsningar/utbredning av hagen i söder
Eventuell förekomst av en stig och uppbyggnad?
SEKTION
- G. Möjlig väg/stig från byggnad till trädgård.
Uppbyggnad?
SEKTION
- H. Avgränsning av trädgården i väst, hägn/staket på äldre foto (figur 48)?
PLAN
- I. Möjlig stig/hålgång.
Eventuell förekomst av stig och uppbyggnad?
SEKTION

Övriga frågor:

Var kan lusthuset ha stått?

Tillgång till vatten?

Växtlighet? Möjlighet till makrofossilprov?

Grusprover?

Metod

Innan grävmaskinen kom på plats inventerades området för att säkra intressanta fröskott/plantor som inte fick skadas av grävningsarbetet och som skulle bevaras, samt stubbar, speciella stenar och andra typer av konstruktioner som fortfarande kunde ses i terrängen (figur 6, 7).

Vilken väg grävmaskinen skulle ta för att komma åt schaktningsområdena planerades noga för att så liten skada som möjligt skulle uppstå på den befintliga trädgården och på de konstruktionsrester ovan mark som fortfarande fanns tillhanda.

Grävmetoden som tillämpades där sektioner efterfrågades var att i ca 1 m breda schakt gräva med grävmaskin ner till steril undergrund, vilket var fjäll/berg eller morän. Därefter rensades sektionerna från rötter och sektionerna dokumenterades i skala 1:20, där lagerbestämningar med tolkningar gjordes. Fördelen med denna metod är att hela uppbyggnadsprocessen kan dokumenteras, men nackdelen är att man inte erhåller utbredningen. Där rabatt eller odlingslager påträffades togs ett makrofossilprov för att skicka dessa på analys och därmed få mer kunskap om vad man odlat eller planterat.

Figur 6. Små granskott säkrades, vilka kan ha kommit från den stora granen. Fotografiet taget från väster, Kulturen 2013.

Där planschaktning användes hyvlades lagren varsamt tills sökt lager påträffades, exempelvis en grusgång. I dessa lägen var det snarare utbredning än uppbyggnad som var målsättningen. Där det var möjligt togs grusprover som sedan tvättades så infiltrerad jord kunde avlägsnas.

En viktig aspekt som man bör ha kännedom om är att kulturlager packas ihop och komprimeras med tiden. Beroende på vad som har använts för att exempelvis fylla upp eller jämna ut en hålighet blir sättningarna olika med tiden. Grus och sand har en tendens att med tiden sköljas bort eller infiltreras med omkringliggande lager, rötter från växtlighet kan torka ut och forma om befintliga lager. En trädgård placerad på en sluttning där berg finns ytligt med svackor emellan har i omgångar fyllts upp. Nederbörd kan ha sköljt bort kulturlager och även samlat dessa i svackor. Detta kan ha påverkat kvarvarande kulturlager och kan medföra höjdskillnader mot den ursprungliga nivån på trädgården beroende på hur mycket komprimering som har uppstått.

Fynd som påträffades samt grusprover i bäcken och lades ut på tork i solen (figur 8). Makrofossilprover samlades i 3 liters påsar och floterades senare av Inger Marie Kimo enligt NTNU Vitenskapsmuseets rutiner. Proverna är floterade inomhus på Vitenskapsmuseets tvätter i silar på 1,00 mm, 0,600 mm och 0,200 mm.

Figur 7. Brit Angell Johnson undersöker om en befintlig Thuja är ett rotskott från tidigare nedfallna stammar. Fotografiet är taget från söder, Kulturen 2013.

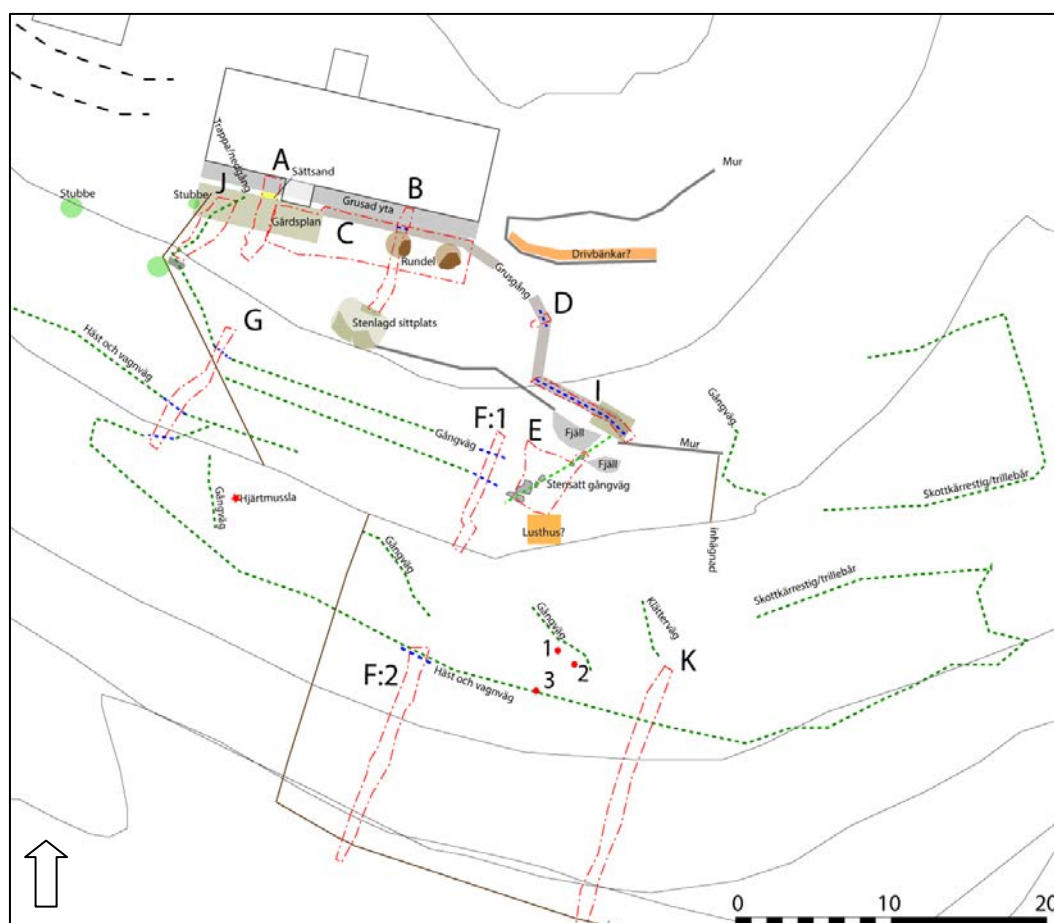
Floteringsutrustningen är rengjord efter varje prov, och proverna är sedan lufttorkade på aluminiumfolie i avstängt rum. De packades och lades i förseglade plastpåsar, och skickades sedan till fil.dr. Jens Heimdahl, kvartärgeolog och arkeobotaniker på Riksantikvarieämbetet UV Mitt i Sverige (bilaga 14). Provernas totalvolym innan flotering noterades på respektive prov, varav de flesta var på ca 3 liter.

Figur 8. Fyndtvätt i bäcken.
Fotografi Brit Angell Johnson
2013.

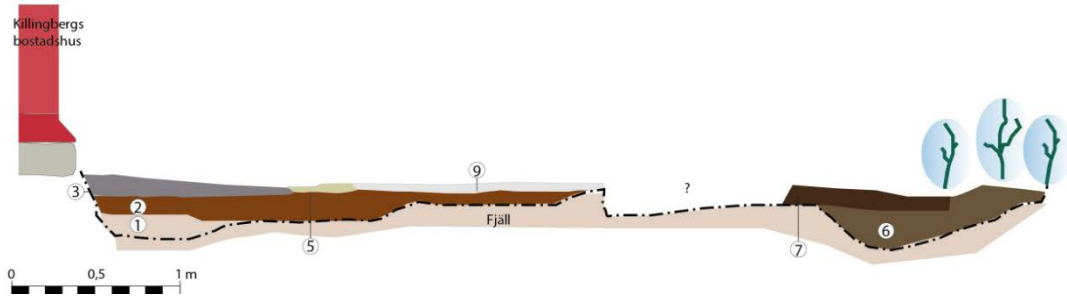
Resultat

I detta kapitel redogörs för respektive schakt utifrån de frågeställningar och resultat som framkommit vid de arkeologiska undersökningarna. Här presenteras sektionerna utifrån situationen kring år 1900, där de överliggande lagren är borttagna för att underlätta förståelsen av situationen för den ursprungliga trädgårdsanläggningen. Fullständiga sektioner med lagerbeskrivningar finns dock längst bak i rapporten (bilaga 2-11). En fullständig översikt över schakten finns som bilaga 1. Lager förkortas i texten som L, exempelvis Lager 1 = (L1). Bilaga 12 är över grusprover och bilaga 13 över fynd. Jens Heimdahls tekniska rapport, *Makroskopisk analys av fem jordprover från trädgårdsanläggning vid Killingberg* finns som bilaga 14.

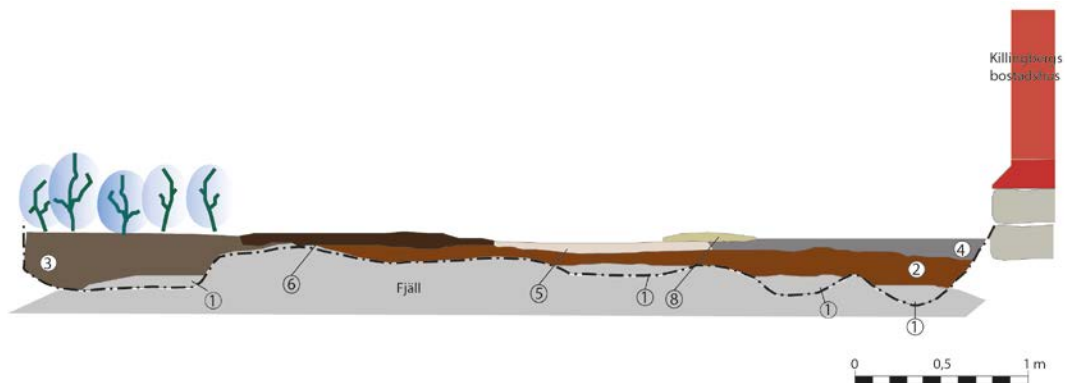
Figur 9. Schaktöversikt. Fullständig översikt finns som bilaga 1.

Schakt A

Figur 10. Sektion A mot öst omkring år 1900 (bilaga 2).

1. Smulat berg/fjäll
2. Äldre matjord
3. Grå grusigt småstenslager med inslag av älvgrus. Grusad yta intill byggnad, 1900-tal.
5. Sättsand.
6. Planteringsgrop för buskar.
7. Rabatt.
9. Grå/vit grusigt småstenslager med inslag av älvgrus. Gårdsplan 1900-tal.
- ?. Uttorkad stratigrafi.

Figur 11. Sektion a mot väst omkring år 1900 (bilaga 3).

1. Smulat berg/fjäll
2. Äldre matjord
3. Planteringsgrop för buskar. Makrofossilprov taget.
4. Grå grusigt småstenslager med inslag av älvgrus. Grusad yta intill byggnad, 1900-tal.
5. Grå/vit grusigt småstenslager med inslag av älvgrus. Gårdsplan 1900-tal.
6. Rabatt.
8. Sättsand.

Sektion A mot öst= A

Lager= L

Sektion A mot väst= a

Hur är gårdsplanen uppbyggd?

En gårdsplan med ett tunt lager av älvgrus låg direkt ovanpå ett äldre matjordslager, vilket har gjort att gårdsplanen blivit relativt infiltrerad av matjorden både underifrån och matjordslager ovanpå (A/L9, a/L5, figur 10 och 11). Ett mer kompakt och mindre infiltrerat lager av älvgrus (A/L3, a/L4, figur 10 och 11) fanns intill byggnaden och cirka 1,0 m ut. Ett litet område med sättsand (A/L5, a/L8, figur 10 och 11) skiljde ytorna ifrån varandra och detta kan tyda på att det funnits kantsten eller en stenlagd gång där stenarna plockats bort.

Rabattutbredning i förhållande byggnad/sand?

En rabatt dokumenterades cirka 3,0 m från byggnaden och bredden på rabatten låg på cirka 1,5 m. Sektion A mot öst var delvis skadat i området där rabatten möter gårdsplan (A/L7,? figur 10), men i den västra sektionen framgår utbredningen tydligt (a/L6, figur 11).

Avgränsning häck/sand (förvildat buskage)?

Buskaget bör inte ha täckt rabatten vilket innebär att buskaget börjat cirka 4,0 m från byggnaden i linje med den vänstra sektionen (figur 10, 11). Mellan buskage och gårdsplan var det cirka 1,5 m. I linje med den östra sektionen började buskaget cirka 5,0 m från byggnaden, vilket innebär att buskaget kan ha haft en bågform som följde terrängen och terrasskanten.

Grusprov

Två olika typer av grus påträffades i schakt A (bilaga 12). Den grusade ytan intill byggnaden tolkas som ett lager med dränerande effekt för att i första hand ta hand om regnvatten för att leda bort fukt från byggnaden (A/L3, a/L4, figur 10 och 11). Detta grus innehöll en mindre mängd svallat älvgrus, det vill säga grus med runda havsslipade former med skiftande bergart och lyster (bilaga 12).

Den andra grustypen hämtades från det som tolkas som en liten gårdsplan och där var andelen svallat älvgrus högre och detta bedöms ha varit den yta som beträds för att komma till ingången, samt ytan kring trappan (A/L9, a/L5 och figur 9).

Makrofossilprover

En onormalt stor mängd träkol fanns i proverna från schakt A, vilket kan tyda på att det använts som jordförbättring. Möjligen har även köksavfall använts som jordförbättrande åtgärd (Heimdahl, 2014). Kornvallmo *Papaver cf rhoeas* kan ha odlats i rabatten mot buskaget i Schakt A/L6 (figur 12).

I Naturhistoriska riksmuseets virtuella flora 2014 kan man läsa följande om Kornvallmo: *Användning. Kornvallmo odlas ofta och har då stor variation i blomfärgen i nyanser från vitt till rosa, bland de odlade är även former med dubbla blommor vanliga. Redan Nyman (1867) omtalar att den ofta växer "nära bostäder emedan den odlas mycket som prydnadsväxt"*¹.

¹ <http://linnaeus.nrm.se/flora/di/papavera/papav/paparho.html> 2014-03-15

Figur 12. Bild på Kornvallmo/Kornvalmue
Papaver cf rhoeas.
Fotografi Anna-Lena Anderberg.

Figur 13. Bild på Stallört/Bukkebeinurt
Ononis arvensis.
Fotografi Jens Klackenborg.

Stallört *Ononis arvensis* påträffades i schakt A, lager 6 och kan ha odlats i rabatten samtidigt som Kornvallmon (Heimdahl, 2014). I Naturhistoriska riksmuseets virtuella flora kan man läsa följande om stallört:

Första fynduppgift för huvudunderarten är från Lund i Skåne 1744. Underarten stallört (*ssp. arvensis*) är känd sedan Rudbecks *Catalogus plantarum* år 1658 (Nordstedt 1920). Användning. Arten användes förr som läkeväxt.

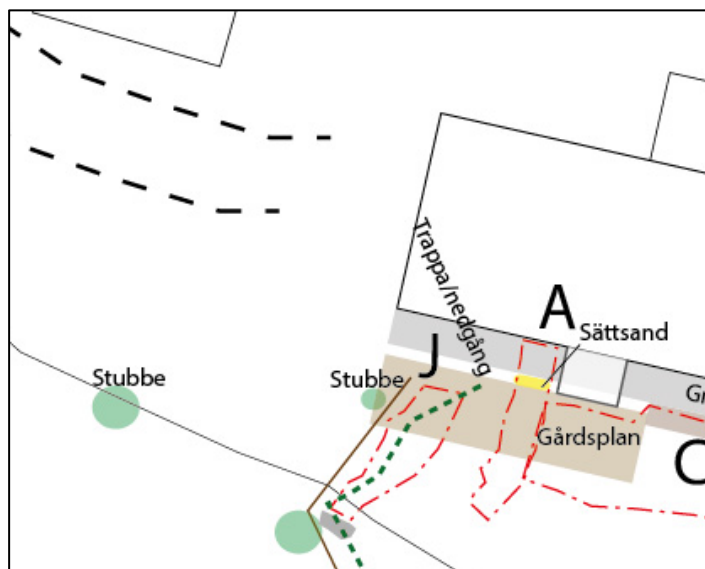
"Roten drifwer urin och öppna: Decokt deraf gör nytta i Stenplåga, urin-blåsans sårnader, swårigheter wid wattrnets låtande och gulsot: mot swullit tandkött hålles den i munnen...
...Dess rötter äro i Skånska åkrar mycket beswärlige för plogen: de brukas äfwen för hästar som hafwa swårt at stalla." Ur Anwising til Wäxt-Rikets kännedom av Carl Fredrik Hoffberg (1792)².

I schakt A, lager 3 fanns flera sorters ogräs och fuktmarksväxter (Heimdahl, 2014). Ett buskage som kantade terrasskanten erbjöd sannolikt gynnsamma förhållanden för ogräs och till viss del fuktmarksväxter (figur 11).

² <http://linnaeus.nrm.se/flora/di/faba/ononi/ononspi.html> 2014-03-15

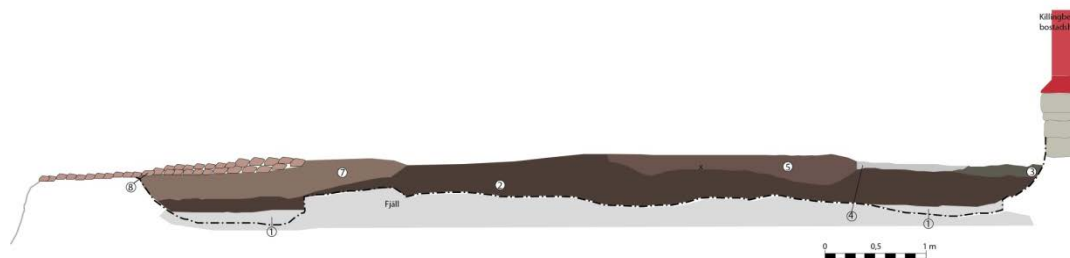

Figur 14. Brit Angell Johnson betraktar östra sektionen av schakt A. Fotografi från sydväst, Kulturen 2013.

Figur 15. Detalj av planritning bilaga 1. Området för schakt A. Gårdsplanen kan ha sträckt sig åt väster också, men utbredningen är endast fångad i öster, söder och norr. Sättsanden kan tyda på en kantstenslinje eller gång. Den grusade ytan intill huset kan ha haft en utbredning åt öst och väst.

Schakt B

Figur 16. Sektion B mot väst omkring år 1900 (bilaga 4).

1. Smulat berg/fjäll.
2. Äldre matjordsnivå.
3. Olika storlekar på småsten. Dränering till huset.
4. Finsmulat fjäll till finkornigt grus. Grusgång, 1900-tal.
5. Nedgrävning för blomsterrundel. 1900-tal.
7. Uppfyllning av terräng.
8. Stenpackning av fjällsten. Sittplats.

Sektion B mot väst= B
Lager= L

Förhållandet rabatt/byggnad?

En rabatt 1,9 m från byggnaden var troligen uppbyggd på höjden i form av en blomsterrundel (B/L5, figur 16). Diametern på rabatten beräknas till ca 1,5 m vilket framgår i jämförelse med rundlarna som planschaktades i schakt C (figur 17). I sektionen var rabatten något längre, vilket beror på att den blivit utplanad efterhand. En grusgång fanns intill blomsterrundeln cirka 0,8 m från byggnaden och med en bredd av 1,0 m (B/L4, figur 16). Närmast byggnaden fanns ett dränerande lager (B/L3, figur 16).

Utsträckning söderut?

Cirka 7,4 m från byggnaden påträffades en stenläggning i sektionen som även kunde ses delvis över jord, vilket sammanlagt gav en yta på cirka 2,0 x 3,0 m (B/L8, figur 16). Platsen har säkerligen använts för trädgårdsmöbler intill terrasskanten där fina utsiktsmöjligheter erbjöds.

Ursprunglig buskagegräns?

Det befintliga buskaget har idag i princip tagit över platsen, men ursprungligen skulle denna yta vara fri från buskar. Möjligen kan man tänka sig att buskagegränsen väster om den stenlagda ytan gick cirka 6,0 m från byggnaden där ett lagerskifte finns (B/L7, figur 16). Det skulle då innebära att sittplatsen också skyddades för insyn och vind från nordväst. Oklart om buskaget fortsatt öster om stenytan.

Grusprov

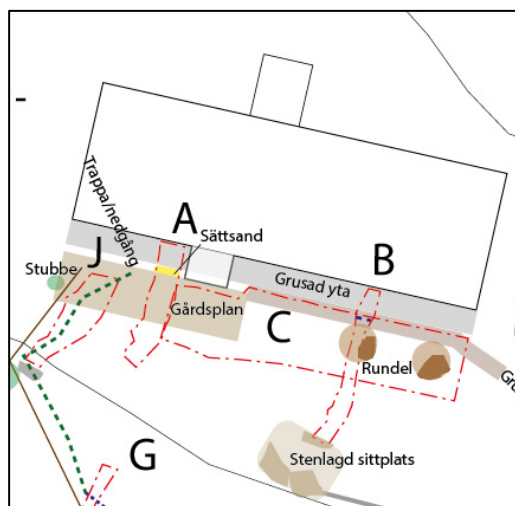
Grusgången som löper längs med byggnaden cirka 0,8 m ut bestod av krossat fjäll i olika storlekar (B/L4, figur 16, bilaga 12). Detta kan jämföras med grusmaterialet i schakt D som består av samma material, vilket tyder på att det var en sammanhängande grusgång från byggnaden till klyftan som leder ner till nästa terrass (bilaga 1, D/L 3, figur 16, bilaga 12).

Fynd

Keramik, porslin och glas från schakt B och lager 5 samt 7 visar samstämmigt på tidstypiska bruksföremål från perioden kring sekelskiftet (bilaga13). Porslinet är troligen tillverkat under slutet av 1800-talet, i detta fall ett mindre fat. Grönt fönsterglas och ett färglöst tunt glas som kan komma från en flaska. Keramiken är av typen yngre rödgods med glasyr i engobe vilket har använts över en lång tidsperiod från senmedeltid och framåt. Den stora keramikskärvan kommer från ett fat.

Makrofossilprov

I planteringsgropen motsvarande lager 5 och en av blomsterrundlarna påträffades en förkolnad kärna av havre. Heimdahl tolkar detta som att det kan vara spisaska som blandats i jorden som förbättring (Heimdahl, 2014).

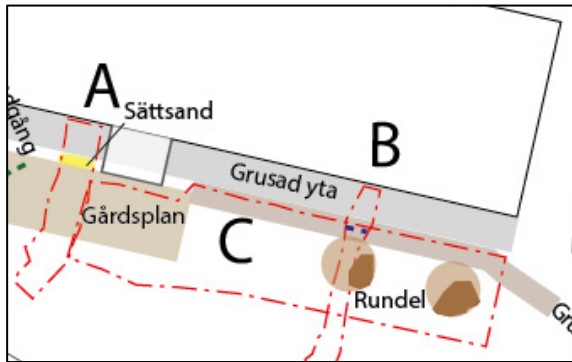

Figur 17. Detalj av planritning bilaga 1. Området för schakt B. En grusgång dokumenterades intill byggnaden. Spår efter en blomsterrundel påträffades i sektionen liksom i plan. En stenlagd yta närmast terrasskant i söder dokumenterades.

Figur 18. Brit och Inger Marie rensar schakt B fri från rötter. Grävmaskinist Gunnar Moan kämpar med det förvuxna buskaget. Fotografi taget från väster, Kulturen 2013.

Schakt C

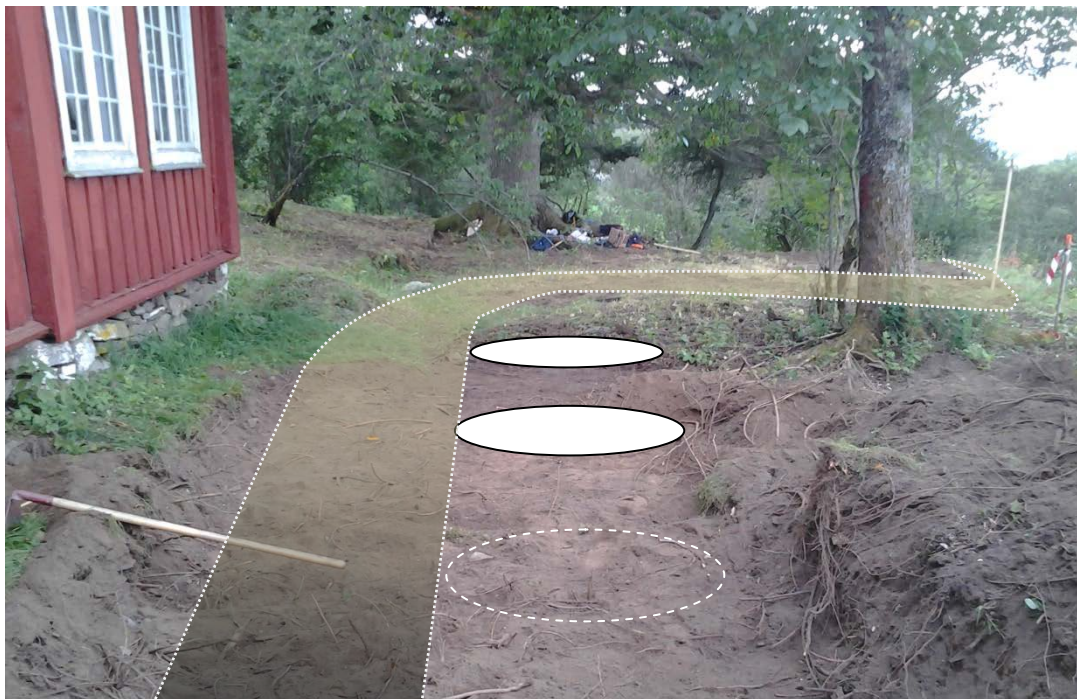

Figur 19. Detalj av planritning, se bilaga 1. Området för schakt C.

I området för schakt C planschaktades ytan för att dels lokalisera utbredningen av gårdsplanen och dels lokalisera blomsterrundlar som skall ha funnits framför byggnaden. Ytan var svårchaktad då den var mycket torr och rotbemängd, dock kunde spår efter gårdsplanen med älvgrus dokumenteras med en utbredning av cirka 4,0 m öster om schakt A och med en bredd av cirka 1,3 m. En öppen fråga är om den ursprungliga trappan kan ha varit bredare.

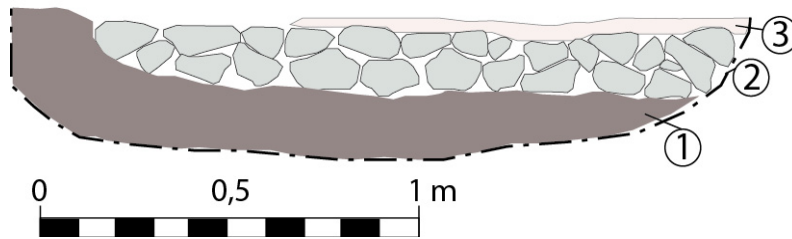
Tre blomsterrundlar enligt informant samt storlek och placering?

Ytan i schakt C uppvisade endast spår efter två blomsterrundlar med en diameter på cirka 1,5 m med avstånd av cirka 1,5 m (figur 19). Det är fullt möjligt att det funnits en tredje rundel västerut mellan gårdsplan och de påträffade rundlarna, då utrymmet medger detta. Avstånd till byggnaden är cirka 1,9 m.

Figur 20. Området för de två konstaterade blomsterrundlarna och utrymmet för en tredje som dock inte är bekräftad. En grusgång som ledde från byggnaden österut och ner till nästa terrass påträffades. Fotografi taget från väster, Kulturen 2013.

Schakt D

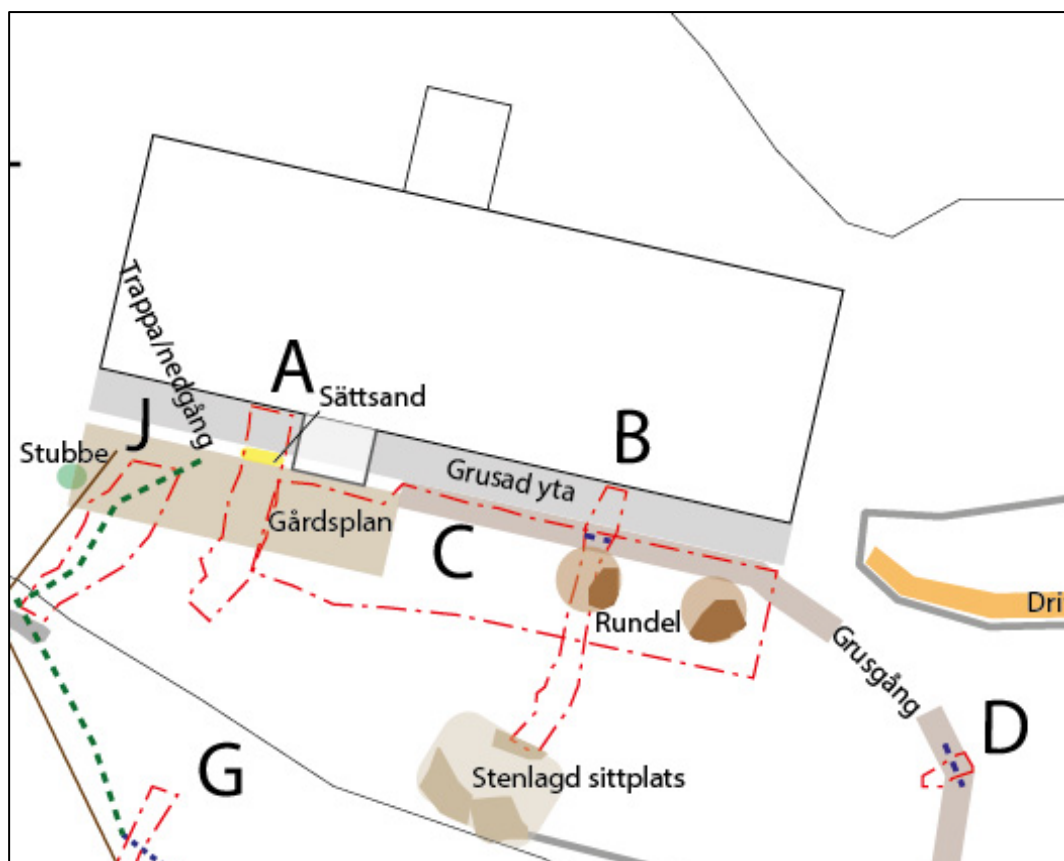

Figur 21. Sektion D mot nordväst omkring år 1900 (bilaga 5).

1. Uppfyllning av terräng.
2. Stenpackning med platta stenar från fjället. Fynd av porslin. Bärlager/uppfillning av terräng för gångbana.
3. Finkrossat fjäll. Grusgång.

Möjlig stig, eventuella problem med granens rötter, stigens placering och uppbyggnad

En stor gran vars rötter skulle aktas fanns i området för schakt D, vilket medförde att schaktet minimerades. En gångstig kunde dokumenteras och materialet kan kopplas ihop med gången som dokumenterades i schakt B längs med byggnaden, och sannolikt också i schakt I där en grusgång löpte längs med terrasskanten, för att sedan svänga av ner till nästa terrass (D/L3, B/L4, I/L4, figur 16, 21 och 35). Bredden på stigen var omkring 1,0 m och topplagret bestod av finkrossat fjäll, vilket gav en mycket skimrande effekt i solen. En kraftig uppbyggnad med bärlager av större bitar av fjäll dokumenterades (D/L2, figur 21). Dessa har antagligen placerats för att få upp gångstigen till önskad nivå. Kanske fanns en naturlig svacka i terrängen. Samma uppbyggnad syns också delvis i Schakt I (L2, figur 35).

Figur 22. Detalj av planritning bilaga 1. Schakt D i förhållande till schakt B och I.

Grusprov

Mestadels finkrossat fjäll som markbeläggning på gångstig i schakt D (figur 21, D/L3, figur 22, bilaga 12).

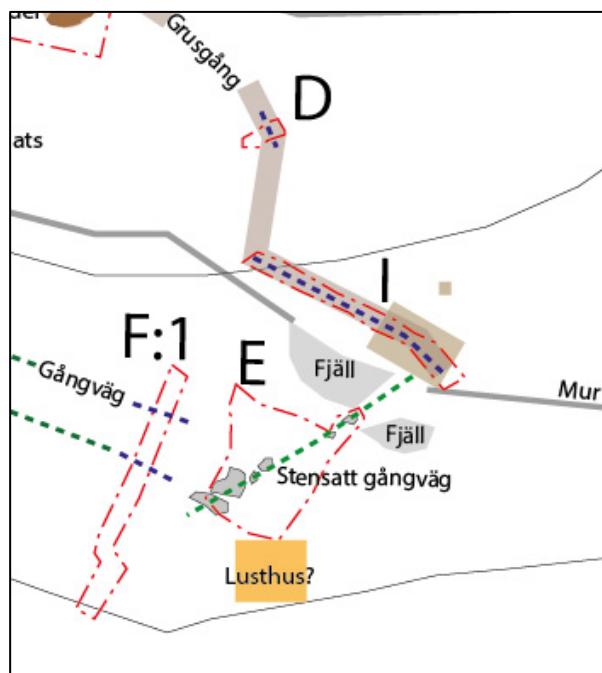
Fynd

Porslin, delar av ett fat, troligen en stor flat tallrik. Det hade många krackeleringssprickor som tyder på hög ålder (bilaga 13). Påträffat i stenpackningen under grusgången och passar tidsmässigt med konstruerandet av grusgången.

Schakt E

Figur 23. Vy över schakt E med byggnaden på övre terrass i bakgrunden. Den gula streckade linjen är en gångstig från övre terrassen till nästa platå. Stigen var delvis stenlagd och motsvaras av en grönstreckad linje på figur 24. En bevarad Thuja syns till vänster, vilken är ett rotskott från äldre stammar vilka ligger som mossiga stubbar. Fotografiet taget från öster, Kulturen 2013.

Figur 24. Detalj av planritning bilaga 1. Schakt E i förhållande till schakt I och F:1.

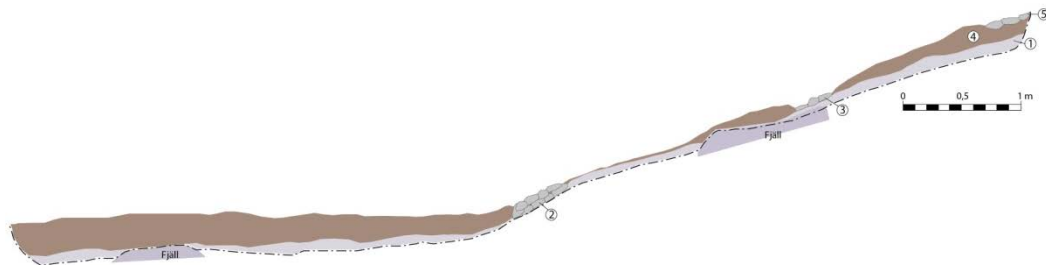
Avgränsningar/utbredning av hagen / eventuell förekomst av en stig och uppbyggnad

Schakt E planschaktades istället för att gräva sektion som planerat, då rötter från en Thuja skulle bevaras och aktas. Förekomsten av olika odlingslager och utbredning av hagen kunde därför inte redas ut i schakt E. Däremot påträffades delar av en stenlagd gångstig som löpte från passagen i Övre terrass ner till nästa plåtå. Den sneddande stigen i nordöst-sydvästlig orientering hade en motsvarighet på västra sidan vid schakt G med en sneddande stig i nordvästlig – sydöstlig orientering (figur 9).

Fynd

I hålvägen intill berget påträffades keramik av typen glaserat yngre rödgods som var vanligt från sen medeltid och fram till att porslinsstillverkning blev en mer allmän förekommande verksamhet under 1700-1800-talen. Keramiken har dock en lång användningstid och kan säkerligen ha varit i bruk då Johan Killingberg med familj levde på gården i slutet av 1800-talet. Där påträffades också glas som kan ha kommit från en butelj (bilaga 13).

Schakt F:1

Figur 25. Sektion F:1 mot väst omkring år 1900 (bilaga 6).

1. Smulat fjäll/berg och morän.
2. Stenpackning, nedgång från Övre terrass som löpte snett ner till 2:a terrass. Kan hänga samman med nedgången i sektion G.
3. Stenpackning. Möjligen en liten tvärgående gång.
4. Äldre matjordslager.
5. Liten stenpackning. Möjligen en tvärgående gång.

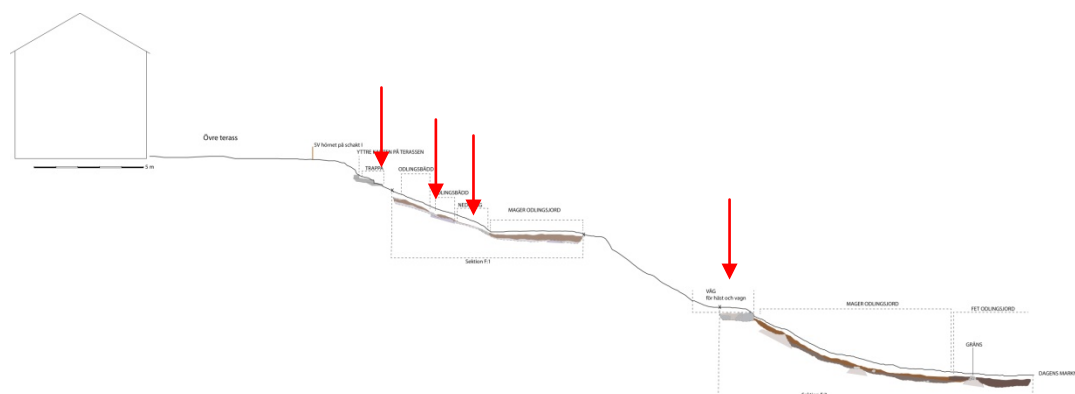
Figur 26. Övre delen av schakt F:1 i sluttningen nedanför Övre terrass där Odd, Inger Marie, Brit och Gunnar njuter av utsikten. Fotografiet taget från sydöst, Kulturen 2013.

Avgränsningar/utbredning av hagen i söder

Nedre delen av sektion F:1 har fyllts upp avsevärt med matjord, som dock var relativt torr och mager (figur 25). Odlingmöjlighet fanns i princip ända fram till terrasskanten. Låg andel småsten fanns i jordmassorna, vilket underlättade odling.

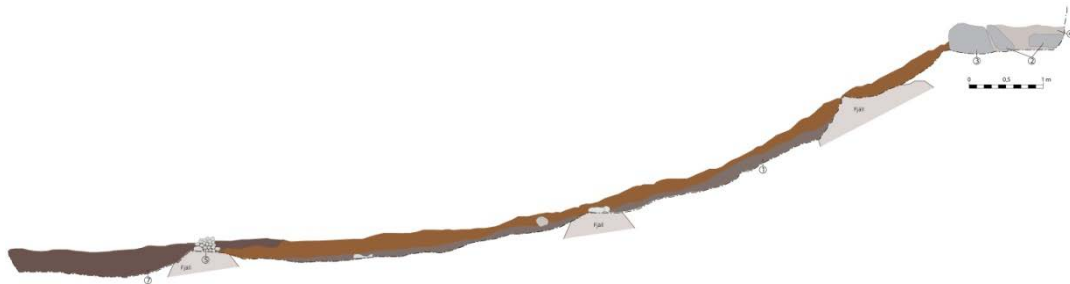
Eventuell förekomst av en stig och uppbyggnad

I sektion F:1 blir det ganska tydligt att sluttningen har använts för odling med små stenlagda stigar på tvären för att underlätta för den/de som hanterade bevattning och rensning av ogräs. Terrängen är/var ganska brant och otillgänglig och en tvärgående gång minskade snubbelrisken avsevärt (figur 27, bilaga 8). Ytor där berget/fjället gått i dagen utnyttjades som gångyta kompletterat med stenpackningar som lades ut snett horisontellt längs med sluttningen. Däremellan fylldes sluttningen upp med extra matjord för att odlingar mot södersolen kunde skapas.

Figur 27. Tvärsnitt av bostadshus i förhållande till terrasser. Sektion F:1 och F:2 spegelvända visar var nedgångar, vägar och stigar dokumenterats (röd pil). För större format se bilaga 8.

Schakt F:2

Figur 28. Sektion F:2 mot väst omkring år 1900 (bilaga 7).

1. Morän.
2. Stenpackning. Förstärkning av väg, troligen anpassad för häst och vagn.
3. Kantsten.
4. Som morän, men packad kring stenar.
5. En samling knytnävstora sten. Gränsmarkering.
6. Äldre matjordslager.
7. Odlingslager.

Figur 29. Odd röjer bland grenar inför schaktning, Inger Marie mäter med GPS och Brit övervakar arbetet från 1:a terrass. Höjdskillnaderna och sluttningarna gjorde det svårt för grävmaskinen att komma fram i terrängen. Fotografiet taget från öster, Kulturen 2013.

Avgränsningar/utbredning av hagen i söder

En tydlig förändring i jordmånen där en mer fet och kraftig odlingsjord dokumenterades i nedre delen av schakt F:2. På en plats där fjället går närmare markytan påträffades en ansamling med småstenar som möjligen kan ha utgjort en gränsmarkering (F:2/L5, figur 28). Kanske är det i området där den nedre trädgården separerades från åkermark med ett hägn, vilket man kan se på ett fotografi från år 1900 (figur 478). Utsträckningen av schakt F:2 begränsades av tillståndet för schaktning ut i åkermarken.

Eventuell förekomst av en stig och uppbyggnad

En väl uppbyggd mindre väg dokumenterades längst upp i schaktet vid 2:a terrass och tolkningen är att den använts för mindre häst- och vagn ekipage för transport av lite tyngre eller omfattande material till trädgården (F:2/L2, figur 28). Det var också en möjlighet att utnyttja vägen för att köra skottkärra. Uppbyggnaden bestod av större sten packade i sand med inslag av lera för att skapa en stabil och horisontell väg (F:2/L2-4, figur 28).

Makrofossil

I lager 7 påträffades en mängd fröer av Svinmåletyp *Chenopodium album*-typ (Heimdahl, 2014). Dessa brukar räknas som ogräs, men svinmålla är ätbart och kan användas som vinterfoder till djur eller som spenat. I Naturhistoriska riksmuseets virtuella flora 2014 beskrivs svinmålla enligt följande (figur 30).

Svinmålla växer i snart sagt alla slags kulturpåverkade miljöer, som i åkrar och trädgårdsland, vid gödselstackar, i nyanlagda rabatter, men även på havsstränder. Första fynduppgift publicerades av Bromelius i Chloris gothica 1694 (Nordstedt 1920). "Flera Mållväxter äro allmänna ogräs kring våra boningar och på våra odlingar, men Mjölmallan är kanske den allmännaste bland dem. Som den växer fort, utsuger jorden och ökar sig mycket, bör den i tid uppräckas. Den är likväl icke utan nytta. Alla husdjur utom hästen äta densamma. Den kan också, trots sin icke ovanliga benämning av Svinmålla, Svingräs, ganska väl tillagas och användas som spenat, vilket Palmstruch bestyrkt." Ur Utkast till svenska växternas naturhistoria II av C. F. Nyman (1868). Användning Svinmålla är näringsrik och tillagad som spenat (Spinacia oleracea) går den alldeles utmärkt att äta. Fröna maldes under nödår till mjöl³.

Figur 30. Svinmålla/Meldestock *Chenopodium album*.
Fotograf Anna-Lena Anderberg.

³ <http://linnaeus.nrm.se/flora/di/chenopodia/cheno/chenalb.html> 2014-03-15

Enligt Heimdahls analys av jordproverna på Killingberg innehåller lager 7 i schakt F:2 figur 28, nedslitna starrfröer och han tolkar det som att det är spår efter stalldynga efter betande djur, vilket visar att odlingsjorden förbättrats med gödsel för att öka avkastningen (Heimdahl, 2014).

I lager 7 fanns det rester efter Såpnejlika *Saponaria officinalis* vilket är ett typiskt inslag under 1800-tal kring gårdar och annan kulturpåverkad mark. Växten kan både odlas och uppträda förvildad. I Naturhistoriska riksmuseets virtuella flora står följande att läsa om Såpnejlika.

Såpnejlika har använts både som läkeväxt och istället för såpa, Hoffberg (1792) skriver att den "Renar bloden, mycket tjenlig i Gicht och Gulsot. Decokten af sönderskurna roten loddrar sig som såpa, renar kläder, borttager flottfläckar och kan brukas til twätt."

"Wäxer på en del Kyrkogårdar och gärdesgårdar i Skåne. Blommorne hafwa en behagelig lukt, i synnerhet den förändringen, som har fyllde blommor, hwarföre den ock understundom får plats i Trägårdar, men widgar sig starkt med sina krypande rötter..."

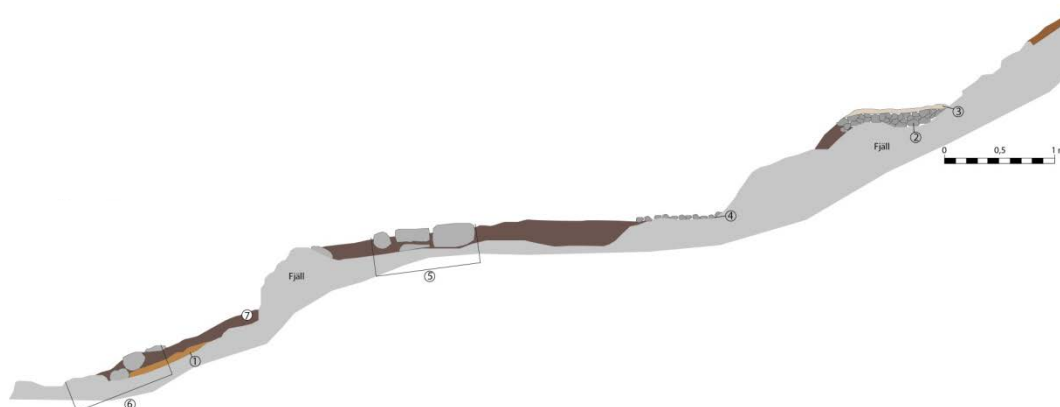
...Färska Örten, kokad til et någorlunda starkt spad, skummar som Såpa, och RAFN har försökt, at det kan tjena at deruti aftwätta swett och fläckar på linne, när de senare icke hafwa någon märkelig färg. Ytterligare försök få afgöra, om icke den wore tjenlig til sådant bruk, hwar man icke wid twätt får bruka Såpa." Ur Försök til en Flora Oeconomica Sveciæ av A. J. Retzius (1806)⁴.

Figur 31. Såpnejlika/ Såpeurt *Saponaria officinalis*.
Fotograf Anna-Lena Anderberg

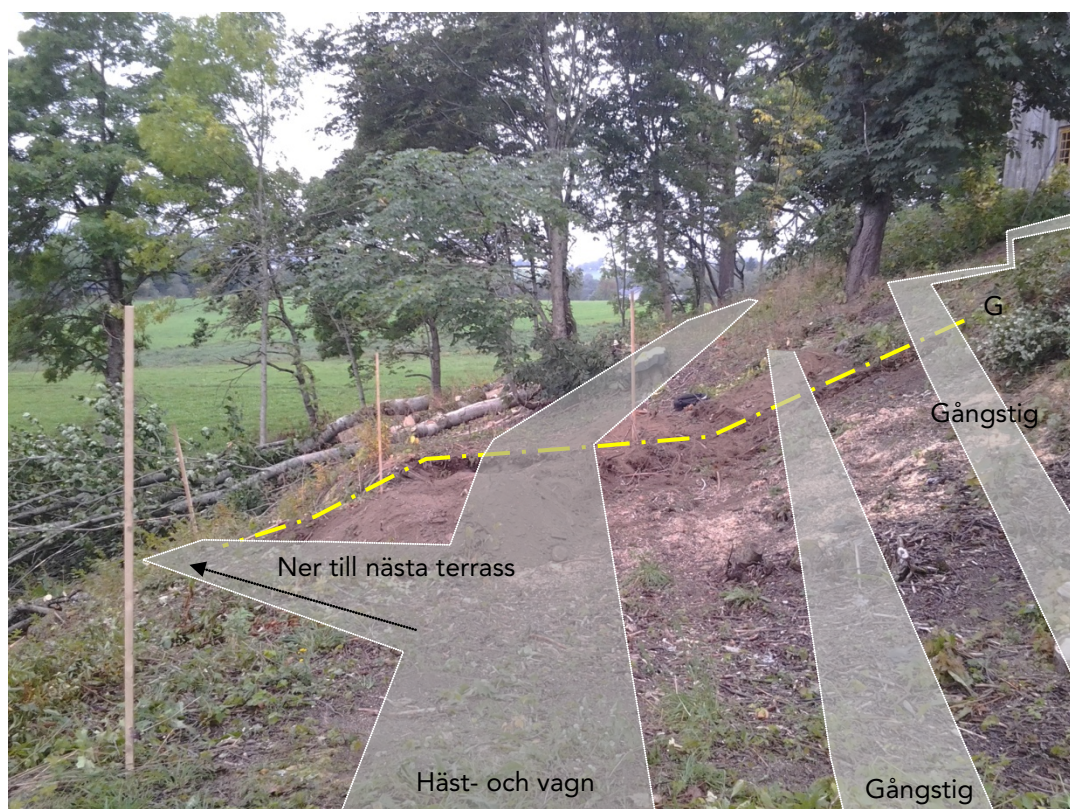
⁴ <http://linnaeus.nrm.se/flora/di/caryophylla/sapon/sapooff.html> 2014-03-15

Schakt G

Figur 32. Sektion G mot väst omkring år 1900 (bilaga 9).

1. Gul morän.
2. Stenpackning. Förstärkning av gångväg.
3. Älvgrus som marklager på gångväg.
4. Lösa stenbitar från fjäll/berg. Alternativ gångväg.
5. Stenpackning för att skapa en stabil väg framkomlig för häst med smal kärra.
6. Stenpackning för att skapa en stabil väg framkomlig för häst med smal kärra.
7. Äldre odlingslager.

Figur 33. Schakt G sett från öst. Dokumenterade vägar och stigar. Fotografi taget från öster, Kulturen 2013.

Möjlig väg/stig från byggnad till trädgård

Flera vägar och stigar dokumenterades i schakt G (figur 32, 33). Den ena stigen leder från byggnaden via en naturlig trappstensform i fjället snett ner genom området för schakt G i 1:a slänt mot 2:a terrass. Stigen var förlagd på ett ställe där fjället bildade ett litet krön vilket förbättrades med en stenpackning med toppbeläggning av älvgrus (G/L2-3, figur 32). Bredden på stigen var cirka 1,0 m. Rötter i området har förmodligen tryckt ut stenpackningen så att den delvis har förlorat sin ursprungliga utbredning och form. En liten yta med matjord har fixerat stenpackningen i horisontalt läge där fjället sluttar. Därefter har fjället troligen legat i dagen omkring 1,0 m.

En möjlig stig påträffades cirka 1,0 m nedanför gångstigen från byggnaden med en bredd av 0,8 m (G/L4, figur 32). En sträng med krossat fjäll låg direkt ovanpå det fasta fjället. En odlingsbädd på knappt 1,5 m mellan lager 4 och 5 skulle därmed göras tillgänglig från två håll.

För häst med smal kärra dokumenterades i schakt G en väg med en bredd av 1,0 m (G/L5, figur 32). Vägen följde förmodligen 1:a terrass från nordväst och var den passage som användes då lite tyngre material som jord, gödsel och fler plantor skulle transporteras till trädgården.

Uppbyggnad?

Det tycks ha använts flera olika varianter av uppbyggnad beroende på vilka förutsättningar som funnits från början i området för schakt G. Fjället/berget har använts som underlag, krossat fjäll delvis som markbeläggning och större stenar rätt ner i den feta odlingsjorden. För uppbyggnad av vägar och stigar har lokalt material hämtats i den direkta omgivningen, som krossat fjäll, stenbumlingar och sand. För toppbeläggning har lokalt material i gårdens direkta närhet använts, men även material från den lokala periferin. Älvgrus är ett exempel på material som är hämtat från en strand i närheten, vilket har krävt en extra insats för att transportera gruset upp till gården. Alla gångar har ej heller fått beläggning med älvgrus, utan det finns en skillnad. På stigen från byggnaden har älvgrus använts, men inte på övriga vägar och stigar i området för schakt G. Framför byggnaden användes samma material som i nedgången vilket skapade ett gemensamt formspråk. Öster om byggnaden har istället toppbeläggningen varit finkrossat fjäll vilket också överensstämmer med toppbeläggning i schakt G (L4, figur 32). Möjligen kan detta tyda på att det finns en tidsmässig skillnad när gångarna anlades.

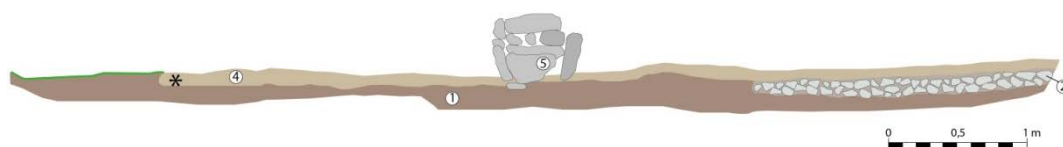
Schakt H

Detta schakt utgick på grund av att det inte var möjligt för grävmaskinen att schakta på ett säkert sätt, samt att det fanns stora rotsystem från en kastanj som inte fick skadas.

Figur 34. Område för schakt H som utgått (röd pil). Kastanj som skulle bevaras till höger om schaktområdet. Fotografi Brit Angell Johnson 2013.

Schakt I

Figur 35. Sektion I:1 mot söder omkring år 1900 (bilaga 10).

1. Äldre matjordslager.
2. Stenpackning. Förstärkning av gångväg.
- * Här viker grusgången av och fortsätter ner mot 1:a terrass.
4. Finkrossat fjäll/berg. Mycket finkornigt blandat med något grövre grusgång längs med Övre terrass mot nedgång.
5. Stödmur av sten, kallmurad. Troligen för att skapa en plats kring nedgången till 1:a terrass.

Figur 36. Sektion I:2 mot norr omkring år 1900 (bilaga 10).

1. Äldre matjordslager.
2. Stenpackning. Förstärkning av gångväg.
3. Finkrossat fjäll/berg. Mycket finkornigt blandat med något grövre, grusgång längs med Övre terrass mot nedgång.
4. Kantsten. Mittemot stödmuren. Troligen för att skapa en plats kring nedgången till 1:a terrass.

Möjlig stig/hålgång

Området för schakt I placerades på Övre terrass längs med terrasskanten för att undersöka om det funnits en stig från byggnaden ner genom en öppning i terrasskanten, som upplevdes som en möjlig passage ner till 1:a terrass (figur 24). Strax norr om hålvägen ner till 1:a terrass dokumenterades ett avslut av en påträffad gångstig som följde terrasskanten (* gången svänger från terrasskant ner genom hålvägen, figur 35). I schakt E konstaterades att en enkel stenläggning anlagts nedanför hålvägen och snett nerför 1:a slänt (figur 24).

Eventuell förekomst av stig och uppbyggnad

Ovanpå ett äldre matjordslager dokumenterades ett bärlager med en stenpackning, troligen för att fylla upp en svacka i terrängen. Ovanpå stenpackningen fanns ett lager med finkrossat fjäll vilket gav ett guldskimrande intryck i solen (I:1/L4, figur 35, bilaga 12). Tolkningen av lagret var att det i området funnits en gångstig och att schaktets placering hamnade längs med gångens orientering. En mur påträffades i den södra sektionen cirka 1,5 m från området där gången svänger ner till 1:a terrass. Muren och en kantsten indikerar att det kan ha funnits en utvidgad grusad yta i området för nedgången. Denna yta var cirka 2,5x2,5 (figur 35, 36, bilaga 1).

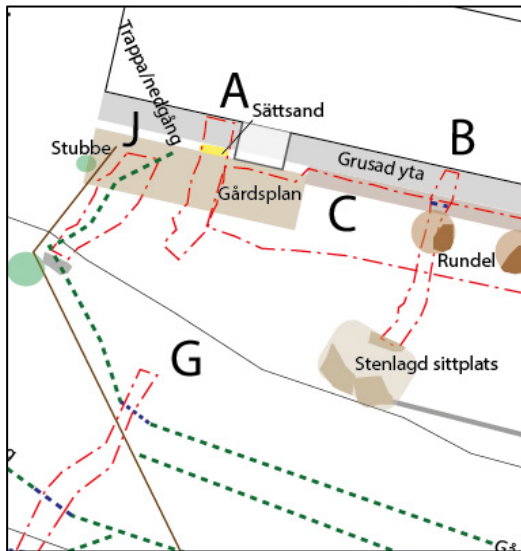
Figur 37. Schakt I från öst med påträffad stig svagt markerad samt möjlig plats intill nedgången markerad med ?. En påträffad mur markerad med röd pil. Fotografi taget från öster, Kulturen 2013.

Figur 38. Påträffad trädgårdsmur i schakt I. Fotografi taget från norr, Kulturen 2013.

Schakt J

Detta schakt tillkom då en stor platt sten upptäcktes i området för en kastanj och det diskuterades om det kunde vara en möjlig plats för en nedgång till 1:a terrass (figur 39 och 40). En rest av en inhägnad av metall fanns också från Övre terrass och en bit ner i slänten. Det visade sig att fjället låg ganska ytligt i området med en naturlig form av en trappa (figur 41). Den platta stenen var en mellanavsats där gången svängde ner i nordöstlig riktning.

Figur 39. Detalj av planritning bilaga 1. Området för schakt J i förhållande till bostadshus och schakt A, C och B samt G.

Figur 40. En stor platt sten var synlig norr om kastanjen strax nedanför bostadshuset. Kunde det vara en avsats till en nedgång? Fotografi taget från söder, Kulturen 2013.

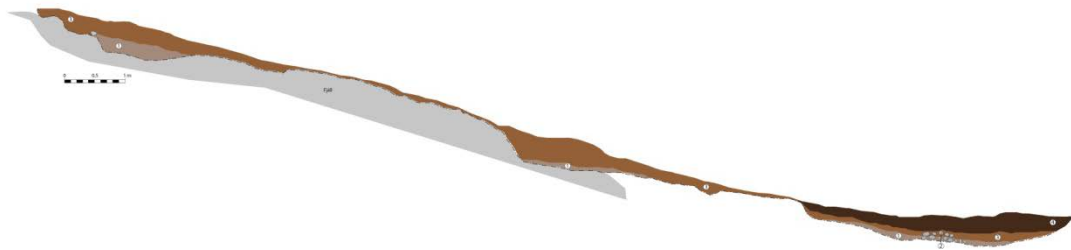

Figur 41. Inger Marie Kimo provar den naturliga trappan i fjället. Kastanjen med avsattssten i bakgrunden (röd pil). En rest av en inhägnad av metall finns fortfarande kvar (blå pil). Fotografi taget från norr, Kulturen 2013.

Fynd

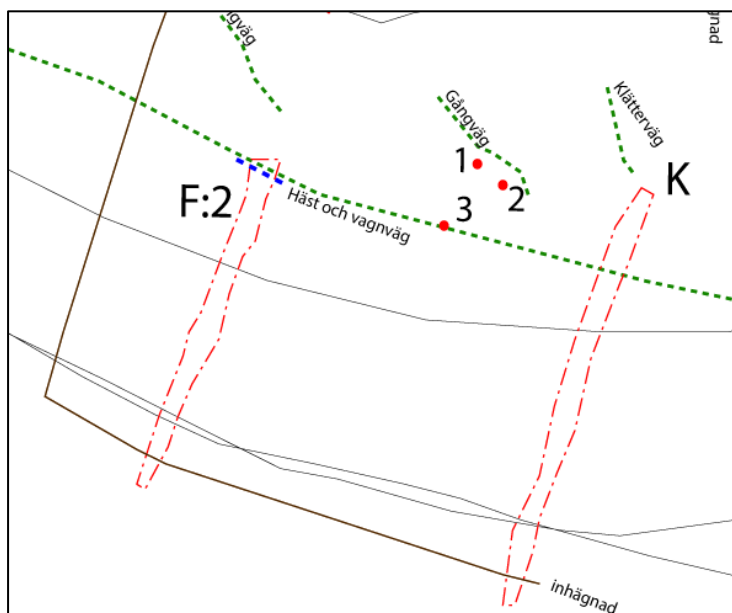
Keramiskärva från ett fat av typen yngre rödgods med glasyr i engobe påträffades i schakt J. Ett porslinsfat från ett litet kaffefat påträffades även i schaktmassorna. Porslinet var vitt med en liten tunn rand av guld. Möjligen är porslinet av nyare datering då det inte var speciellt krackelerat.

Schakt K

Figur 42. Sektion K mot öst omkring år 1900 (bilaga 11).

1. Äldre matjordslager.
2. Gränsmarkering.
3. Äldre matjordslager.
4. Odlingsjord.

Figur 43. Detalj av planritning bilaga 1. Schakt K i förhållande till schakt F.

Placeringen av schakt K syftade till att få ett jämförande schakt till schakt F:2 där utbredningen av den nedre trädgården var i fokus. Precis som i schakt F:2 fanns en gränsmarkering cirka 2,0 m från schaktslutet i form av en hög stenar ovanpå fjället/berget (K/L2, figur 28 och 42). Möjligen är det åkermark som tar vid efter stenhögen då jorden är mycket fetare och trädgården kanske fick hålla till godo med den lite magrare odlingsjorden (K/L4, figur 42).

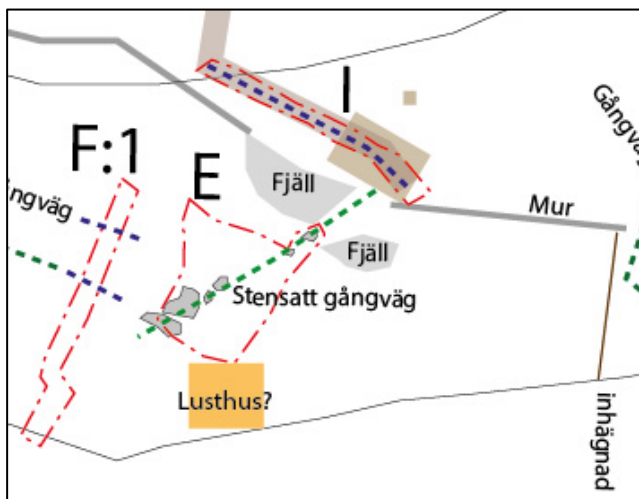
En möjlig väg mättes in med GPS tvärs över schaktet där fjället nästan går upp i dagen vilket gav en stabil undergrund att köra och röra sig på med tunga foror (figur 43).

Makrofossilprov

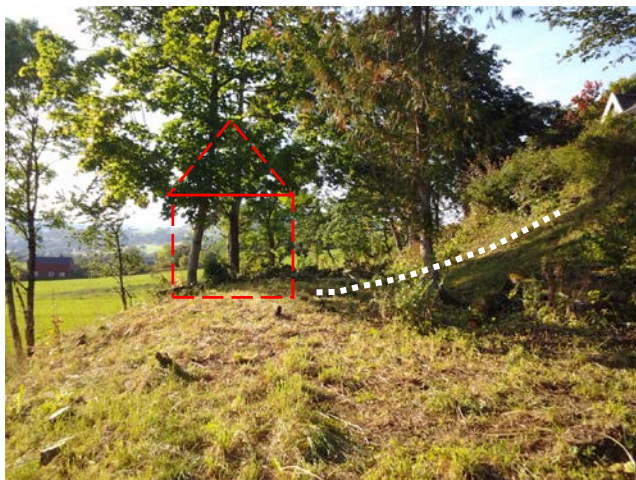
Ett odlingslager längst ner i söder av schaktet dokumenterades och benämndes som lager 4 (figur 42). Här fanns många likheter med lager 7 i schakt F:2 vad det gäller förekomst av starrväxter, i detta fall Slankstarr som är en typisk fuktmarksväxt. Även i detta schakt var starrväxtfröerna nedslitna vilket tyder på att det kommit från stallgödsel och att jorden i så fall var förbättrad. En tydlig skillnad mot schakt F:2 är att förekomst av Hallon *Rubus idaeus* påträffades vilket är en tydlig indikation på att lager 4 i schakt K är inom trädgårdsodlingsgränsen på Killingbergs trädgård och att det fanns en köksträdgård på plats.

Var kan lusthuset ha stått?

På 1:a terrass påträffades en samling platta stenar som kan ha utgjort uppställningsplatsen för ett mindre lusthus. Stenarna låg relativt lösa på matjorden och kan således ha flyttats ur läge, men ger en uppfattning om placering för ett lusthus (figur 44).

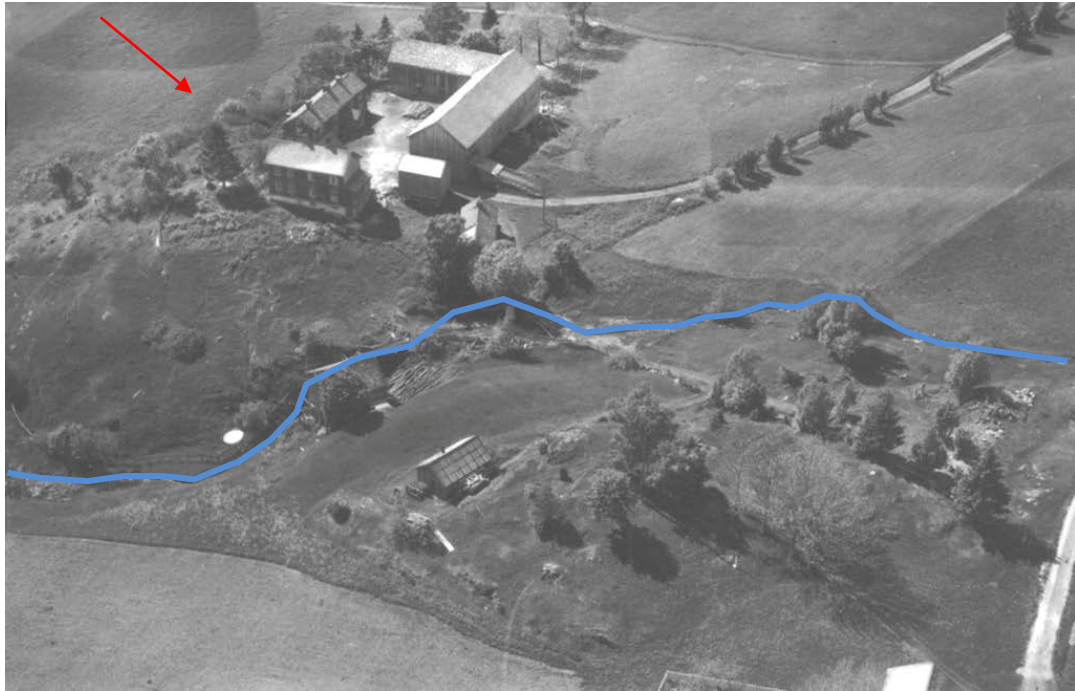
Figur 44. Detalj av planritning bilaga 1 med lusthusets möjliga placering markerad med orange.

Figur 45. Trolig placering av ett lusthus på 1:a terrass precis nedanför gångstigen genom hålvägen. Fotografi taget från öster, Kulturen 2013.

Tillgång till vatten?

Ingen känd brunn finns på gården utan vattentillgången bör ha tillgodosetts genom bäcken som rinner öster om gården och dit flera av stigarna kan ha fört (figur 46). Det finns också en möjlighet att regnvatten från taken har tagits tillvara för att på så sätt underlätta bevattning av trädgården.

Figur 46. Flygfoto från år 1956. Bäcken markerad med blå linje. Killingbergs trädgård där den arkeologiska undersökningen utfördes år 2013 är markerad med en röd pil. Foto Leksvik kommun.

Sittplatser i berget

Med hjälp av ett fotografi från 1900-talets början där flera människor kan skimras i den nedre delen av trädgården har flera sittplatser påträffats i berget (figur 48). Tyvärr är upplösningen på det äldre fotografiet för dåligt för att det ska kunna gå att se detaljer. Genom att försöka hitta platsen där fotografen stod för att få rätt vinkel guidade Brit Angell Johnson Inger Marie Kimo och Aja Guldåker till platser motsvarande det gamla fotografiet (figur 47 och 48). Då blev det också tydligt att möjliga sittplatser på hyllor i berget kunde hittas. Damen med hatten stod troligen på vägen

Figur 47. Överst: Fotografi från år 2013, nästan samma vinkel som fotografi nedan. Aja och Inger Marie sitter på hyllor i berget. Fotografi Brit Angell Johnson 2013.

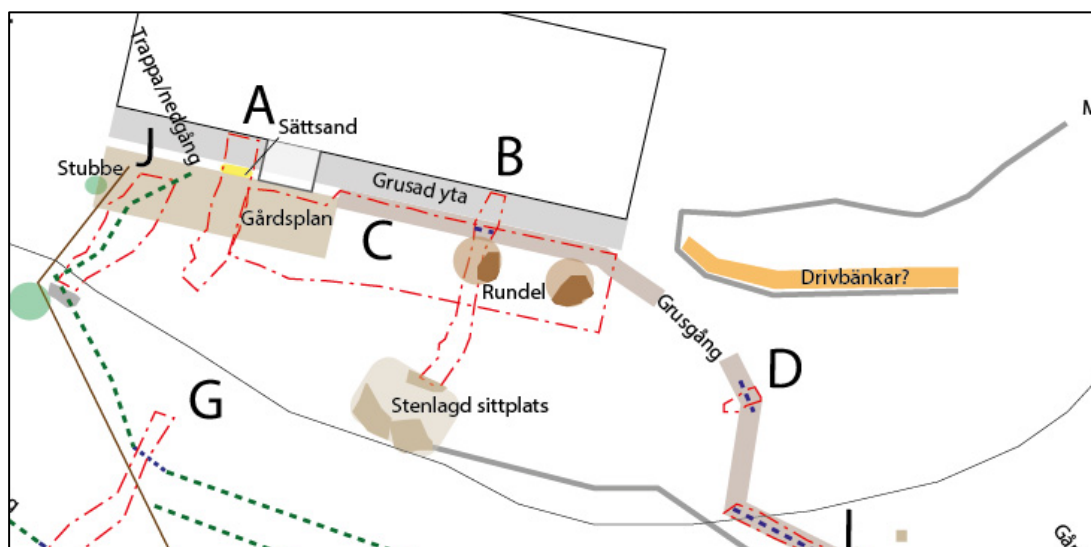
Figur 48. Fotografi från omkring 1900 (Fotograf okänd). Några människor markerade med röd ring och en dam i hatt markerad med blå ring.

Figur 49. Aja och Inger Marie provsitter på hyllor i berget. Fotografi Brit Angell Johnson 2013.

Drivbänkar

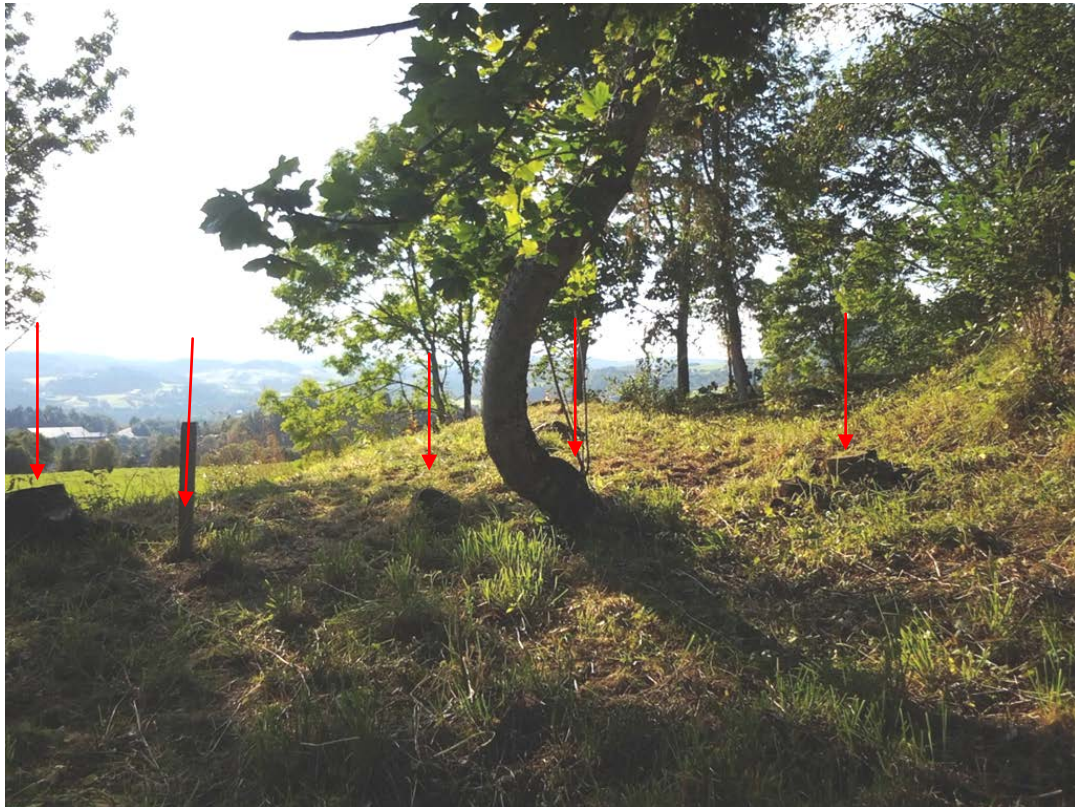
Öster om huvudbyggnaden norr om den stora granen finns rester av en låg stenmur kvar. Genom ett stickprov för att kontrollera om där fanns mycket sten kunde det konstateras att det var fin odlingsjord och att det kunde ha varit en plats för drivbänkar mot södersolen. Ytan undersöktes dock inte närmare. Förslagsvis kan denna yta vara föremål för framtida undersökningar i kombination med en makrofossilanalys av odlingsjorden (figur 50).

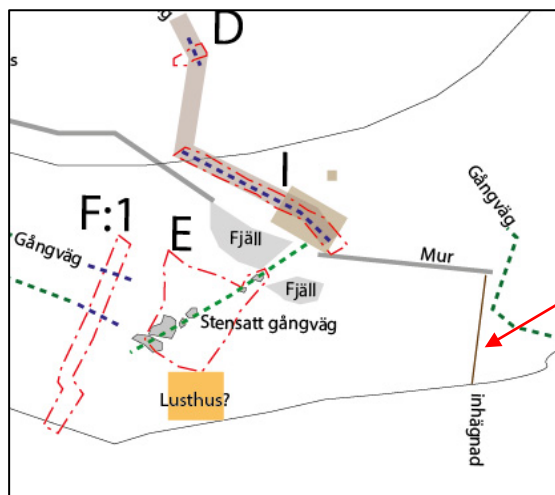
Figur 50. Möjlig plats för drivbänkar öster om huset markerat med orange färg.

Gränsmarkeringar i öst

Vid den översiktliga inventeringen innan den arkeologiska förundersökningen noterades att det på 1:a terrass i den östra delen fanns en gränslinje i form av sten och flera stubbar på rad (figur 51). Ett befintligt träd fanns kvar (lönn). Detta bör vara gränsområdet för trädgården österut där betesmark och äng tog vid. Om det fanns djur som betade i närheten bör det ha funnits ett staket som skyddade trädgården, vilket man kan se att det funnit på västra och södra sidan om trädgården (figur 48 och 52).

Figur 51. Gränsområde på 1:a terrass i öster, med ett träd, flera stubbar och en sten (pil). Fotografi taget från öster, Kulturen 2013.

Figur 52: Detalj av planritning bilaga 1 med gränsmarkeringen i öst markerad med en pil.

Förvaltarbostaden

Öster om huvudbostaden låg förvaltarbostaden som revs på 1980-talet. Endast grundmurarna står kvar. Enligt diskussioner och förslag kan det komma att byggas upp en ny byggnad på samma plats. Det vore då ett bra tillfälle att genomföra en arkeologisk undersökning i och utanför murarna för att skapa en möjlighet att komma människorna som befolkade trädgårdarna lite närmare. Ett ytligt fynd av en observant landskapsarkitekt resulterade i att ett litet barn, som tappat sin docka, plötsligt tog ett steg in i Johan Killingbergs trädgård (figur 53). Trädgården var inte bara till för odling och lärdom, utan där fanns också utrymme för lek.

Figur 53. Lite docka i plast som påträffades utanför den rivna förvaltarbostaden. Fotografi Kulturen 2013.

Sammanfattning

Med anledning av att den sedan år 2011 fredade trädgården på Ner-Killingberg i Leksviks kommun, Norge, avses att rekonstrueras företogs en trädgårdsarkeologisk förundersökning för att finna spår efter läraren Johan Killingbergs trädgård från sent 1800-tal.

Huvudbyggnadens placering är högst uppe på en kulle och den forna trädgården finns på flera terrasser och sluttningar söder och öster om byggnaden.

Målsättningen var att utifrån det källmaterial som fanns finna strukturer och indikationer på materialanvändning för att en rimlig rekonstruktion av delar av trädgården skulle kunna göras. En viktig källa var ett fotografi från år 1910 där södersidan av huvudbyggnaden framgår med rabatter och grusgångar. Detta var beläget i trädgårdens norra delar. Storlek, uppbyggnad samt typ av material i förhållande till byggnaden skulle om möjligt dokumenteras. Ett annat fotografi från år 1900 visar trädgården söderifrån med personer utplacerade på olika punkter samt med inhägnad. Hur trädgården var organiserad och avgränsad i väst och söder var en målsättning att reda ut utifrån källmaterialet.

En grusad yta intill huvudbyggnaden med en kant som skiljde dräneringsgrus åt från gårdsplan dokumenterades med en bredd av 1,5 m. Den huvudsakliga gårdsplanen började ungefär 1,5 m ut från byggnaden med en bredd av 1,3 m. Gårdsplanens uppbyggnad bestod av ett tunt lager med älvgrus direkt ovanpå ett äldre matjordslager. Knappt 3,0 m från byggnaden fanns en rabatt med en bredd av 1,4 m. I rabatten påträffades fröer av kornvallmo samt stallört och jorden i rabatten hade förbättrats med träkol. Ett buskage fanns cirka 4,0 m från byggnaden.

Lämningar efter upphöjda blomsterrundlar jordförbättrade med spisaska dokumenterades cirka 1,9 m ut från byggnadens sydöstra delar. Diametern på rabatterna var kring 1,5 m och mellanrummet mellan rundlarna var cirka 1,5 m. Två rundlar dokumenterades. En grusgång med en bredd av 1,0 m dokumenterades mellan byggnad och blomsterrundlar. Beläggningen på gången var finkrossat fjäll/berg av lokal art med en guldkimrande lyster. En stenlagd yta intill terrasskanten dokumenterades cirka 7,4 m från byggnadens sydöstra delar. Troligen rör det sig om en sittplats där det funnits trädgårdsmöbler utplacerade. Ett buskage kan möjligen ha funnits väster om sittplatsen cirka 6,0 m från byggnaden.

En grusgång löpte från huvudbyggnadens södra långsida lite snett sydöst mot terrasskant och nedgång. Gången var cirka 1,0 m bred och delvis uppbyggd av sten för att få rätt höjd i förhållande till terräng. Toppbeläggningen var finkrossat berg av lokal art med en guldkimrande lyster. Gången svängde för att löpa längs med terrasskanten och intill passagen till nästa terrass fanns en utvidgning av den grusade ytan cirka 2,5 x 2,5 m. En mur mot terrasskanten dokumenterades på ena sidan av den utvidgade grusytan.

Passagen från den grusade ytan på övre terrass ner till 1:a terrass skedde genom en klyfta i berget som var i dagen i området. På slänten ner till 1:a terrass fanns en gångstig med sten lagda på den äldre matjorden. Troligen fanns tvärgående stengångar längs med slänten för att kunna hantera odlingar vilket smala gångstigar visar.

Ett lusthus kan ha stått på en enkel stenpackning strax nedanför den östra stenlagda gången nedanför 1:a slänt. Lusthuset var placerat relativt nära terrasskanten på 1:a terrass.

En nedgång från Övre terrass till 1:a terrass på den västra sidan dokumenterades och nedgången var närmast trappformad då det naturliga berget utnyttjats i syfte att skapa en säker nedgång. En slät stor sten markerade var nedgången vände emot öster snett över slänten, där det övergick i en stenlagd gång med inslag av älvgrus som toppbeläggning. Flera tvärgående gångar på slänten dokumenterades vilka delvis kan ha nyttjats för att komma åt odlingarna som fanns på slänten.

Stora stenbumlingar användes som förstärkning av väg avsedd för häst och vagn i de västra delarna av 1:a terrass. Vägen svängde troligen av ner mot 2:a terrass med liknande förstärkning av terrängen.

En avgränsning av den nedre trädgården kunde dokumenteras och fröer efter hallon påträffades vilket visar var köksträdgården var placerad. Andra fröer som påträffades var såpnejlika och svinmålla som kunde användas vid rengöring respektive som mat.

Administrativa och tekniska uppgifter

Fredningsobjekt Gnr/bnr: 27/11: Huvudbyggnad samt bär- och prydhagen

Gårdsnamn: Killingberg mellom (Ner-Killingberg)

Ägare: Leksvik kommun

Kommun: 1718 Leksvik, Nord-Trøndelag Fylke

Typ av undersökning: Trädgårdsarkeologisk förundersökning (FU)

Ansvarig institution: (Kulturen) Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige.

Fältarbetsledare: Aja Guldåker

Fältarbetstid: 20130908-20130914

Undersökningens omfattning: yta 132 m², volym 44 m³

Fyndmaterial: Förvaras hos Kulturavdelningen, Nord-Trøndelag Fylke

Kostnad för arkeologi: 130 597 SEK

- Förprojekteringsmöte inkl. resekostnader 14859 SEK

- Fält inkl. resekostnader, traktamente och makrofossilanalyser 54138 SEK

- Efterarbete dokumentation och rapport 61600 SEK

Arkivmaterial, förvaring: Kulturens LA-arkiv

-Ritningar: 10 sektionsritningar i skala 1:20

-Foto: 149 digitala fotografier

Referenser

Angell Johnson, B. 2012. *Hagen på Killingberg Nedre – Registreringar 2012*. Villbring landskap. Hamar.

Heimdahl, J. 2014. Makroskopisk analys av fem jordprover från trädgårdsanläggning vid Killingberg. Teknisk rapport. Stockholm (bilaga 14).

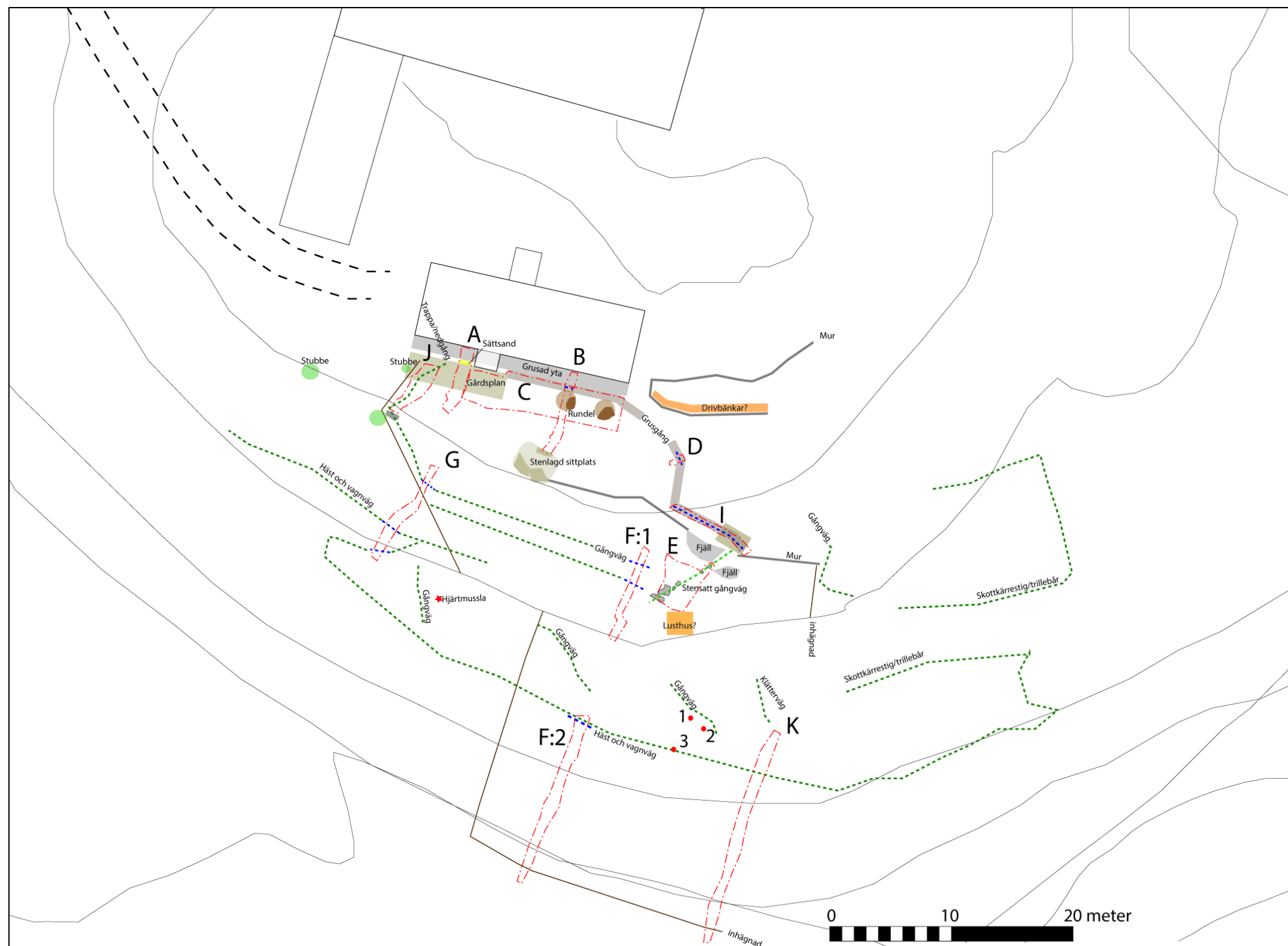
Holme, J och Grønn, U. 2011. Killingberg Mellom/Ner-Killingberg – 27/11 (Tidligere 27/1) – KML § 15 JF.§ 22- Vedtak om fredning (Ref.nr. 09/01586-6). Riksantikvaren i Oslo.

Tronstad, O. 2009. Killingberg Nedre. Innledning. I: *Leksvik før i tida*. Utgitt av Leksvik Historie- og Museumslag. Orkanger.

Naturhistoriska riksmuseets virtuella flora 2014.

Bilagor

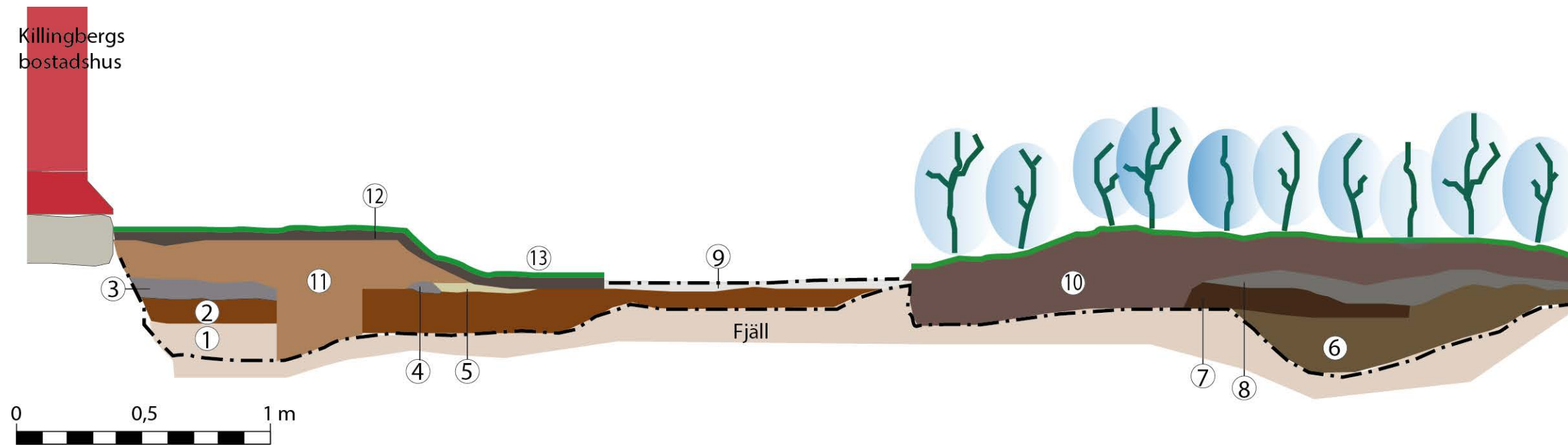
1. Killingberg Nedre. Schaktplan och översikt
2. Sektion A mot öst
3. Sektion A mot väst
4. Sektion B mot väst
5. Sektion D mot nordväst
6. Sektion F:1 mot väst
7. Sektion F:2 mot väst
8. Tvärsnitt av terrängen
9. Sektion G mot väst
10. Sektion I mot söder/ Sektion I mot norr
11. Sektion K mot öst
12. Grusprov
13. Fynd
14. Makroskopisk analys av fem jordprover från trädgårdsanläggning vid Killingberg. Teknisk rapport. Jens Heimdahl.

1. Schaktplan Ner-Killingberg 2013

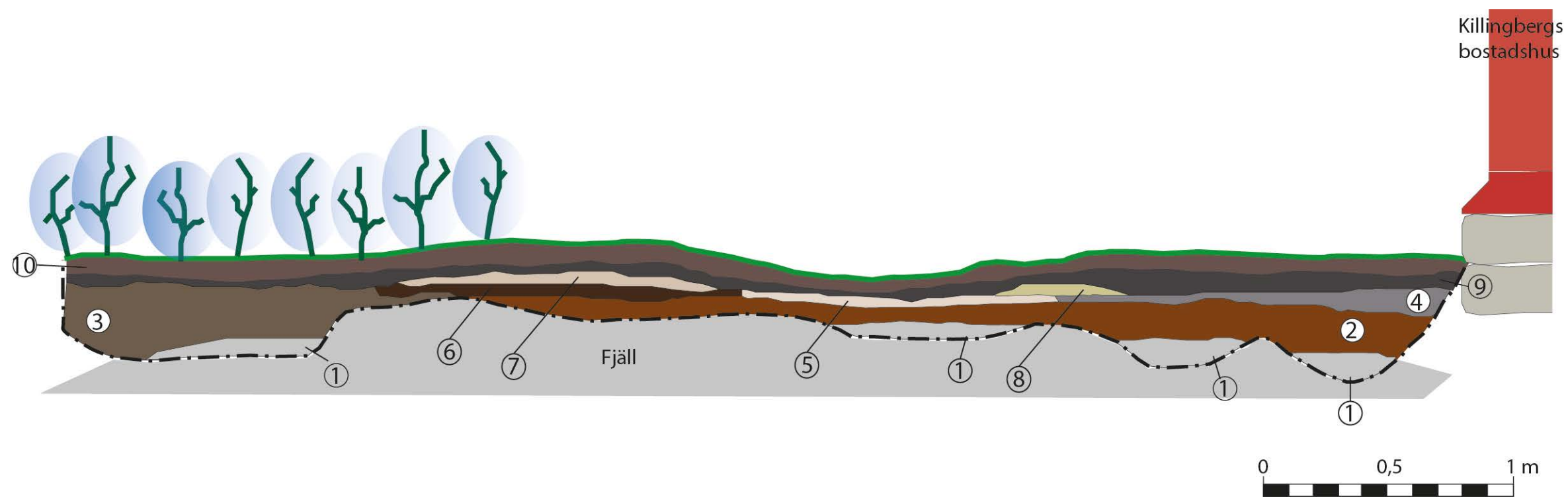
A - K	Schakt
—	Inmätta potentiella gångar/vägar
—	Konstaterade gångar/vägar
1 ●	Sittplats i berget
2 ●	Sittplats i berget
3 ●	Plats för dam i hatt på fotografi

2. Sektion A mot öst

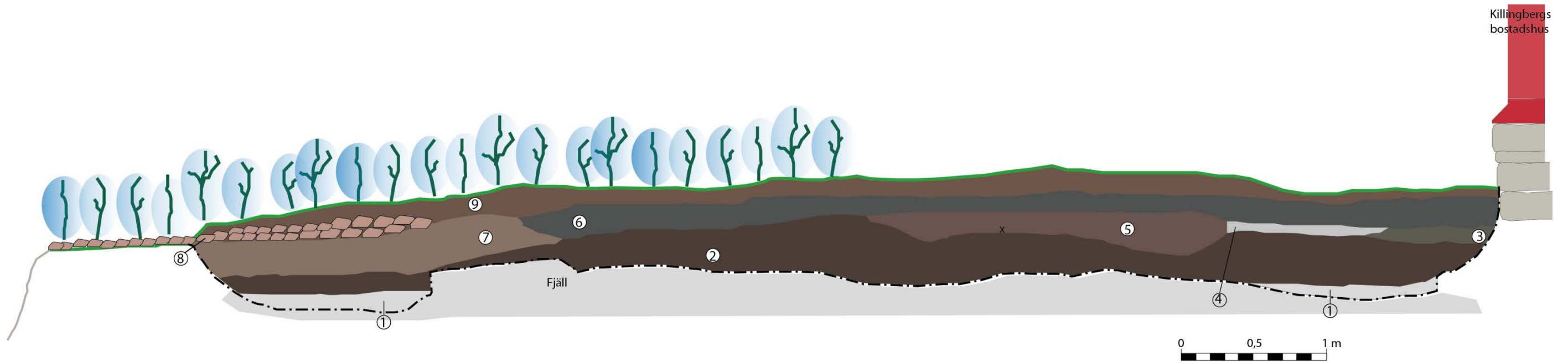
1. Smulat berg/fjäll
2. Brun, heterogen, torr och finkornig, något lerhaltig jord med grusinslag. Något kompakt. Äldre matjordsnivå.
3. Grå, grusigt, småstenslager med enstaka inslag av älvgrus. Grusad yta intill byggnad, 1900-tal.
4. Grå, grusigt, småstenslager med inslag av älvgrus. Gårdsplan 1900-tal.
5. Beige, finkornigt grus. Grus, torr och porös. Sättsand.
6. Brun, något kompakt och torr grusinblandad lera med enstaka träkolsprickor och någon bit tegel. Planteringsgrop/buskar.
7. Brun, finkornig, torr och något kompakt lerinblandad jord. Rabatt.
8. Brun, finkornig och något fet lera med mycket rötter. Igenläggningsfas med igenväxning.
9. Grå/vit grusig småstenslager med inslag av älvgrus. Gårdsplan 1900-tal.
10. Matjord med mycket rötter. Torrt och svårt att urskilja stratigrafi.
11. Brun, torr, något fet och kompakt, finkornig lera. Stabiliserande massor för anläggande av befintlig trappa.
12. Matjord med gräsbeläggning och Spireabuskage.

3. Sektion A mot väst

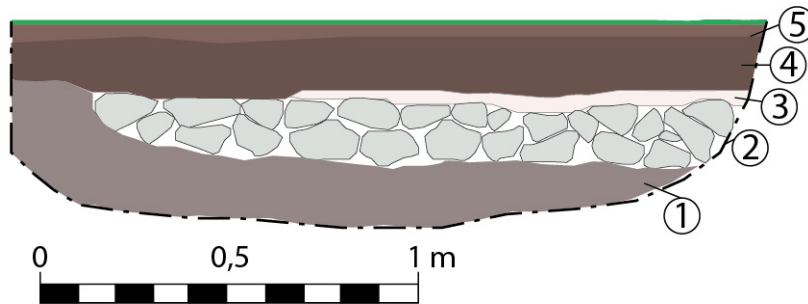
1. Smulat berg/fjäll.
2. Brun, heterogen torr och finkornig något lerhaltig jord med grusinslag. Något kompakt. Äldre matjordsnivå.
3. Brun, något kompakt och torr grusinblandad lera med enstaka träkolsprickor och någon bit tegel. Planteringsgrop/buskar.
4. Grå, grusigt småstenslager med inslag av älvgrus. Grusad yta intill byggnad, 1900-tal.
5. Grå/vit grusigt småstenslager med inslag av älvgrus. Grusad yta intill byggnad. Gårdsplan 1900-tal.
6. Brun, finkornig, torr och något kompakt lerinblandad jord. Rabatt.
7. Beige, grovkornig poröst grus med inblandning av tegelkross och småsten. Utökning av grusplats?
8. Beige, finkornigt grus. Grus, torr och porös. Sättsand.
9. Brun, finkornig och något fet lera med mycket rötter. Igenläggningsfas med igenväxning.
10. Matjord med gräsbeläggning och spireabuskage.

4. Sektion B mot väst

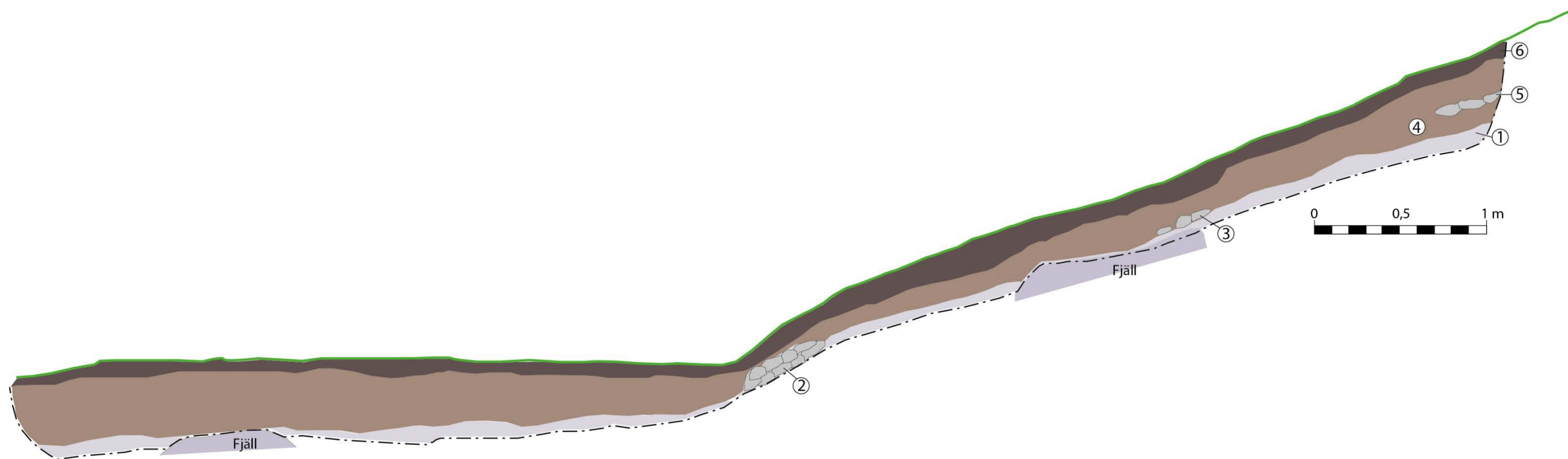
1. Smulat berg/fjäll.
2. Beigebrun, torr och finkornig något lerhaltig jord med grusinslag. Något kompakt till lös. Inslag av träkol och enstaka småsten Äldre matjordsnivå.
3. Olika storlekar på småsten. Dränering till huset.
4. Finsmulat fjäll till finkornigt grus. Grusgång, 1900-tal.
5. Rotbemängd finkornig lerjord, relativt porös. Rötterna gör att det är mycket uttorkat och gränser svåra att se. Keramikfynd (x). Nedgrävning för blomsterrundel. 1900-tal.
6. Brun, finkornig och något fet lera med mycket rötter. Igenläggningsfas med igenväxning.
7. Brun, något kompakt och torr grusinblandad lera med enstaka träkolsprickor. Uppfyllning av terräng.
8. Stenpackning av fjällsten. Sittplats delvis i dagen.
9. Matjord med gräsbeläggning och Spireabuske.

5. Sektion D mot nordväst

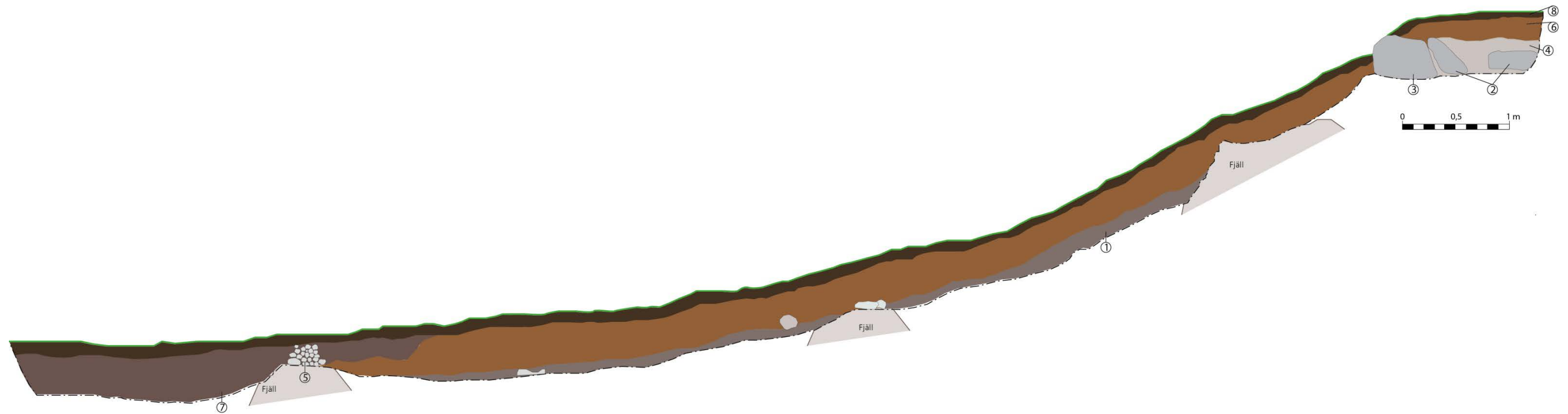
1. Sandig finkornigt grus, beigebrun. Torr och lucker. Uppfyllning av terräng.
2. Stenpackning med platta stenar från fjället/berget. Fynd av porslin.
3. Bärlager/uppfillning av terräng för gångbana.
4. Finkrossat fjäll/berg. Torrt och poröst stigmatmaterial. Glimrar som av guld i solen!
5. Igenväxningsfas med äldre matjordslager.

6. Sektion F:1 mot väst

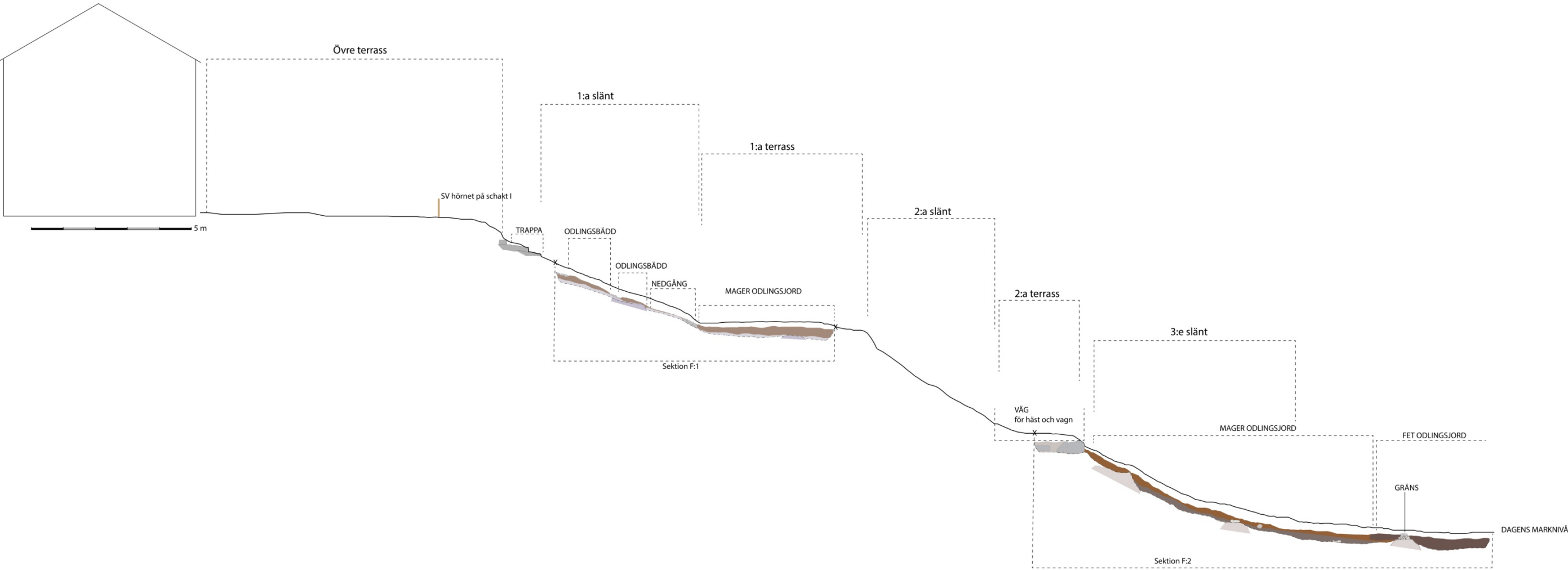
1. Smulat fjäll/berg och morän.
2. Stenpackning, nedgång från Övre terrass som löper snett ner till 2:a terrass. Kan hänga samman med nedgången i sektion G.
3. Liten stenpackning. Möjligen en liten tvärgående gång.
4. Äldre matjordslager med inslag av småsten. Brunt, torrt, något finkornigt och poröst.
5. Liten stenpackning. Möjligen en tvärgående gång.
6. Matjord.

7. Sektion F:2 mot väst

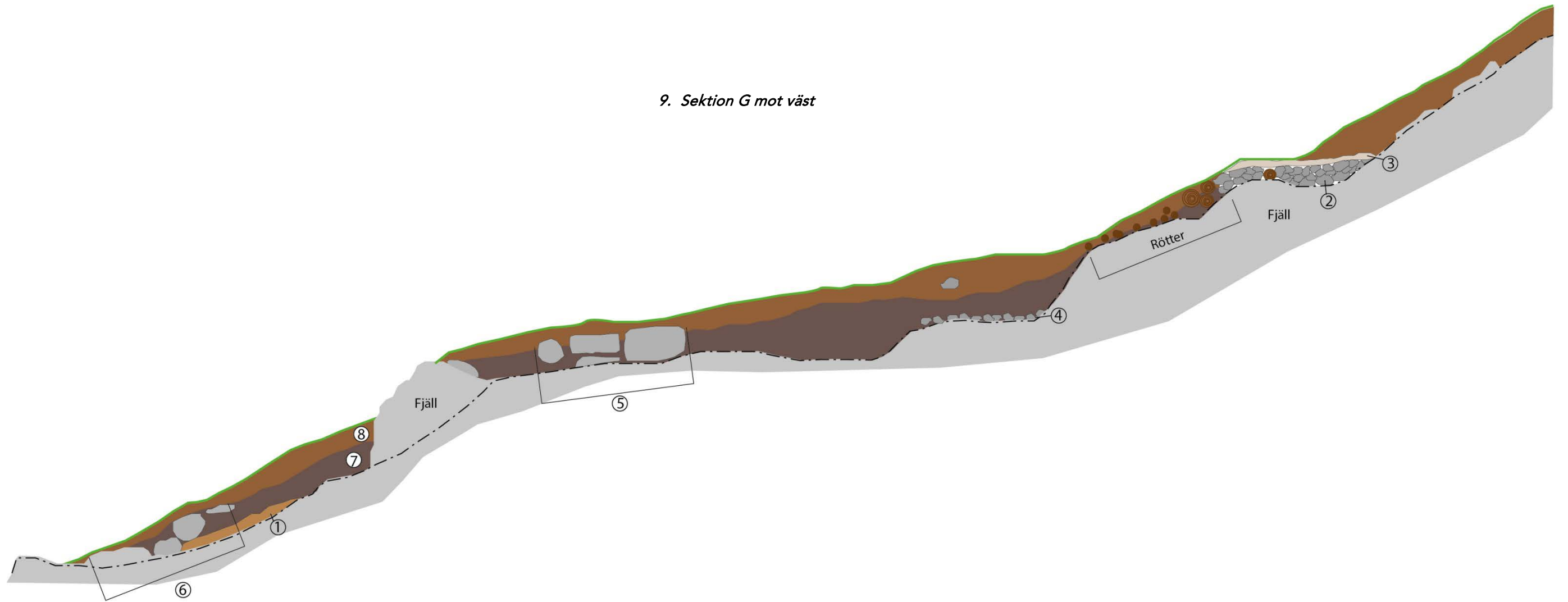

1. Ljusbrun, mager, finkornig sand med lite inslag av lera. Mycket torr och porös. Morän.
2. Stenpackning. Förstärkning av väg, troligen anpassad för häst och vagn.
3. Kantsten.
4. Ljusbrun, mager, finkornig sand med lite inslag av lera. Mycket torr och porös. Som moränen men packad kring stenar.
5. Samling knytnävstora sten. Gränsmarkering.
6. Äldre matjordslager.
7. Brun, fet, lera med grusinslag. Torr med enstaka småsten. Odlingslager.
8. Befintligt matjordslager.

8. Tvärsnitt av terrängen med sektionerna F:1 och F:2 spegelvända.
Beteckningar på terrasser och slänter som används i rapporten.

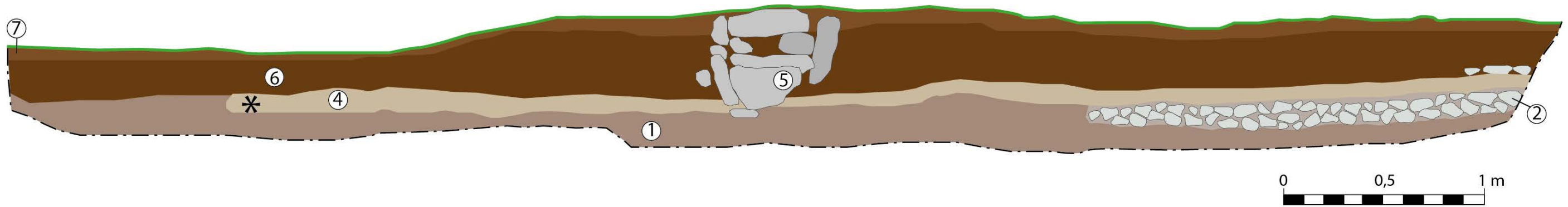

9. Sektion G mot väst

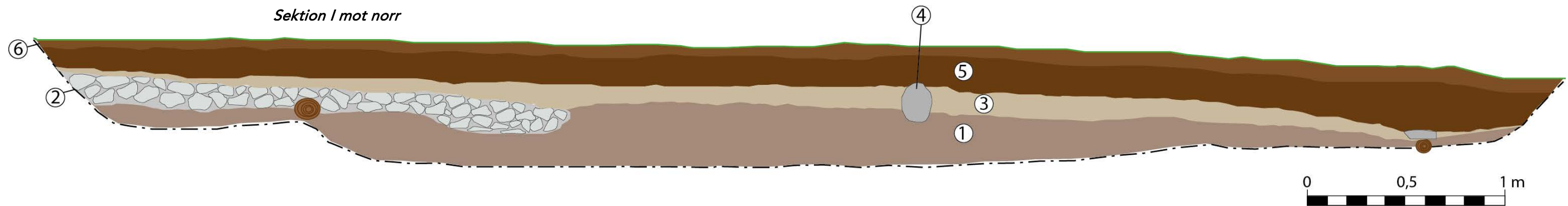
1. Gul, mager, finkornigt grus. Mycket torr och porös. Morän.
2. Stenpackning. Förstärkning av gångväg.
3. Älvgrus som marklager på gångväg.
4. Lösa stenbitar från fjäll/berg. Möjlig gångväg.
5. Stenpackning för att skapa en stabil väg framkomlig för häst med smal kärre.
6. Stenpackning för att skapa en stabil väg framkomlig för häst med smal kärre.
7. Brun, torr, finkornig och porös matjord med lite lerhalt. Äldre odlingslager.
8. Rötter och matjord.

10. Sektion I mot söder

1. Ljusbrun, finkornig, grusinblandad lera med inslag av träkol. Relativt poröst med väl packat. Äldre matjordslager.
2. Stenpackning. Förstärkning av gångväg.
- * Här viker grusgången av och fortsätter ner mot 2:a terrass.
4. Guldskimrande kross av fjället/berget. Mycket finkornigt till något grövre. Grusgång längs med terrass mot nedgång.
5. Stödmur av sten, kallmurad. Troligen för att skapa en plats kring nedgången till 2:a terrass.
6. Matjord. Utjämning och igenväxningsfas.
7. Grässvål med matjord.

Sektion I mot norr

1. Ljusbrun, finkornig, grusinblandad lera med inslag av träkol. Relativt poröst men väl packat. Äldre matjordslager.
2. Stenpackning. Förstärkning av gångväg.
3. Guldskimrande kross av fjället/berget. Mycket finkornigt blandat med något grövre. Grusgång längs med terrass mot nedgång.
4. Kantsten. Mittemot stödmuren. Troligen för att skapa en plats kring nedgången till 2:a terrass.
5. Matjord. Utjämning och igenväxningsfas.
6. Grässvål med matjord.

11. *Sektion K mot öst*

1. Ljusbrun, finkornig grusinblandad lera med inslag av småsten. Relativt torrt och poröst. Äldre matjordslager.
2. Stenansamling. Gränsmarkering.
3. Mager, ljusbrunt grus med viss lerinblandning. Finkornigt och mycket torrt och poröst. Äldre matjordslager.
4. Fet, brun, något kompakt lerjord. Något fuktig och finkornig. Odlingsjord.
5. Matjord. Utjämning och igenväxningsfas.

12. Grusprover

Sektion/Lager	GRUSPROV
A/Lager 3A, bilaga 2 Grusprov från ytan intill byggnad. Troligen hämtad lokalt i Nedre Tømmerdal enligt Svein Tømmerdal. Dränerande funktion med mindre andel svallat älvgrus	
A/Lager 3B, bilaga 2 Grusprov med hög andel svallat älvgrus från gårdsplan. Troligen hämtad lokalt i Nedre Tømmerdal enligt Svein Tømmerdal.	
B/Lager 4, bilaga 4 Grusprov från grusgång längs med byggnad. Finkrossat fjäll/berg.	
C. bilaga 1 Grusprov med hög andel svallat älvgrus från gårdsplan. Troligen hämtad lokalt i Nedre Tømmerdal enligt Svein Tømmerdal.	

D/Lager 3, bilaga 5 Skimrande fjäll/bergkross på gångstig i schakt D.	
G/Lager 2, bilaga 9 Grusprov med svallat älvgrus från gången som går från avsatsen vid kastanjen i 1:a slänt snett ner till 1:a terrass. Troligen hämtad lokalt i Nedre Tømmerdal enligt Svein Tømmerdal. Bildens stenar är i samma storlek som övrigt älvgrus, och är endast uppförstorad.	

13. Fynd

Schakt/Lager	
B/L5, bilaga 3 Keramik av typen yngre rödgods. Porslin, del av ett mindre fat. Grönt fönsterglas Ofärgat glas från en tunn flaska	
B/L7, bilaga 3 Keramik av typen yngre rödgods med glaserung över engobe. Del av ett fat.	
D/L2, bilaga 5 Porslin, del av ett fat.	
E/bilaga 1 - Hålvägen Grönt glas från en butelj Ofärgat glas från en flaskbotten Keramik av typen yngre rödgods med engobe	

J/L7, bilaga 1 Keramik av typen yngre rödgods med engobe Vitt porslin med guldkant, del av ett mindre fat	
2:a terrass, bilaga 1 Hjärtmusselskal påträffad i buskage. Dekoration i rabatt?	

14. Makroskopisk analys av fem jordprover från trädgårdsanläggning vid Killingberg. Teknisk rapport. Jens Heimdahl, UV Mitt 2014-03-14

Under den arkeologiska undersökningen av trädgårdslämningarna vid Killingberg, 2013 togs fem jordprover för analys av makroskopiskt innehåll med fokus på växtrester. Proverna har analyserats under mars 2014. Lämningarna bestod av äldre odlingshorisonter som utgör lämningar av trädgården.

Metod och källkritik

Provtagningen genomfördes av arkeologerna under utgrävningen. Proverna innehöll torrvolymen om 2-3 liter jord per prov och preparerades av arkeologerna genom flotation enligt metod beskriven av Wasylikowa (1986) och våtsiktades ned till 0,2 mm maskvidd. Efter floteringen samlades proverna upp och torkades. Identifieringen av materialet skedde under ett stereomikroskop med 7-100 gångers förstoring. Den makroskopiska analysen har främst behandlat växtmakrofossil (som inte är ved eller träkol), men även puppor, fekalier, smältor, slagg, ben mm har eftersökts.

Tafonomin bakom makroskopiskt material i odlingsjord kräver en särskild kommentar. En kontinuerligt brukad odlingsjord utgörs av en markhorisont som regelbundet omrörs genom grävning eller plöjning, samt regelbundet tillförs och uppblandas med nytt material som gödsel och jordförbättring. Syftet med omrörningen är att syresätta markhorisonten för att öka den biologiska aktiviteten, och därmed nedbrytandet av organiskt material och frigörandet av näringsämnen. En brukad odlingsjord är alltså en miljö i vilken ömtåligt organiskt material snabbt bryts ner, och mer motståndskraftigt material (t.ex. vissa fröer) kan anrikas, men så småningom också bryts ner. Detta innebär att odlingsjordar med fortsatt odling, eller fortsatt biologisk aktivitet, generellt sett är dåliga miljöer för studier av forntida odling. Istället tenderar det organiska innehållet främst att spegla de senaste decenniernas vegetation och fröbank. Äldre odlingspår kan dock finnas kvar om inte alltför lång tid förlöpt, som i detta fall, men i strikt bemärkelse är det äldre materialet kopplat till trädgården omöjligt att skilja från modernare material som hör samman med övergivandefasen. I denna fas kan man dock tänka sig att vissa kulturväxter kvarstår, vilket ändå gör att det finns hopp om att spåra något av trädgårdens innehåll. På samma sätt finns också möjlighet att hitta spår av material som blandats i odlingsjorden när denna brukades, t.ex. olika former av gödning och jordförbättring.

Analysresultat

I bifogade tabell har en del av materialet (det som inte är fröer och frukter) kvantifierats enligt en grov relativ skala 1-3 prickar, där 1 prick innebär förekomst av enstaka (ca 1-5 st) fragment i hela provet. 2 prickar innebär att materialet är vanligt – att det i stort sett hittas i alla genomletningar av de subsamplingar som görs. 3 prickar innebär att materialet är så vanligt att det kan sägas vara ett av de dominerande materialen i provet

och man hittar det var man än tittar. I tabellen presenteras förkolnade och oförkolnade fröer separat.

För att underlätta tolkningen har växtmaterialet också klassats i fyra grupper som kan ha olika tafonomiskt ursprung (och en grupp "oklass" som inte är kategoriserad eftersom bestämningen är oprecis). Klassningen är att betrakta som lös, och en och samma växt är tänkbar inom flera klasser.

Killingberg	L	6	3	5	7	4
	Schakt	A	A	B	F:2	K
	Kontext			Planterigsgrop	Odlingshorisont	Odlingshorisont
	Volym/l	2	2	3	3	3
Växtdelar	Rottrådar	•••	•••	•••	•••	•••
Förkolnade växtdelar	Träkol	••	••	••	••	••
	Granbarr (förkolnade)	•				•
Djurdelar	Insekter	••	••	••	••	••
	Daggmaskkokonger	••	••	••	••	••
Köksavfall	Havre (<i>Avena cf. sativa</i>)	1				
	Fröbank (oförkolnat)	5	6	1	17	18
Fuktmark	Gråstarr-typ				1	
	Slankstarr-typ				1	3
	Knaggelstarr-typ				1	
	Dvärglummer	4	2	1		10
Ogräs	Svinmålle-typ				14	4
	Stallört	1				
	Trampört		1			
	Våtarv		1			
	Brännässla		2			
Bär	Hallon					3
Odlade	Kornvallmo	1				
	Såpnejlika				1	
Oklass	Förgätmigej (ospec.)					
	Myosotis spp.		1			

Diskussion

Samtliga fem prover innehåller, i jämförelse med en naturlig – kulturellt opåverkad – jordmån, en onormalt stor mängd träkol. Det jämnt höga träkolsinslaget kan tolkas som att man blandat aska i odlingsjorden under själva trädgårdstiden. I prov L5 påträffades en förkolnad kärna av havre som tolkas som att askan som blandats i jorden bestått av spisaska. Möjligen har man också komposterat köksavfall från hushållet. Kolet kan också utgöra spår av en röjningsfas inför att området gjordes i ordning inför trädgårdsanläggandet. Inslagen av granbarr i två av proverna kan tolkas på det sättet.

Innehållet av daggmask och färska rottrådar bekräftar att det rör sig om en jordmån som ännu är biologiskt aktiv, och att den del av materialet som identifierats i den är modernt. Ett exempel på en sådan växt är dvärglumner, vars makrosporer förekommer i nästan alla prov. Antingen tyder detta på att denna växt invandrat i området efter trädgårdens övergivande, men då sporerna förefaller motståndskraftiga så skulle de också kunna utgöra spår efter den vegetation som fanns på platsen innan trädgården.

Prov L7 i schakt F och L4 i schakt K innehåller båda starrfröer som är nedslitna på ett sätt som antagligen tyder på att de är gamla. Starr är svårt att bestämma till art och har i det ovanstående placerats i grupper som innehåller flera möjliga arter. När flera typer av starr förekommer i gammal odlingsjord på detta sätt ligger det närmast tillhands att tolka det som spår av stalldynga efter betande djur, vanligen kor. I detta fall skulle detta alltså vara frågan om kvarvarande spår av gödsel i odlingsjorden.

I två av proverna, L7 (F) och L6 (A) påträffades också nedslitna fröer som kan vara spår av odlingsväxter. L7 innehåller såpnejlika, som odlades mycket under 1800-talet; och L6 innehåller spår av kornvallmo – en vallmoart varav det finns många prydnadsvarianter.

Referenser

Wasylikowa, K., 1986: Analysis of fossil fruits and seeds. I Berglund, B. E. (ed.): *Handbook of Holocene Palaeoecology and Palaeohydrology*. John Wiley & Sons Ltd. 571-590

Arkeologiska arkivrapporter från Lund har övergått i serien Kulturmiljörapporter fr.o.m. 2013.

I serien Kulturmiljörapporter har utgivits:

2013

- 2013:1 Kv Billegården 21, Lund. Geoteknisk undersökning 2012. Gertie Ericsson.
2013:2 Kv Apotekaren 11 (fd 9), Lund. Geoteknisk undersökning 2012. Gertie Ericsson.
2013:3 Ventlinge 44:1, Mörbylånga kommun. Antikvarisk medverkan 2012-13. Henrik Borg.
2013:4 Stora Råby 34:7, fornlämning nr 10 i Stora Råby socken, Lunds kommun. Arkeologisk förundersökning 2012. Jan Kockum.
2013:5 Kv Saluhallen1, Lund. Arkeologisk förundersökning 2011-2012. Ivan Balic.
2013:6 Innerstaden 2:1 - Krafts torg och Kungsgatan, Lund. Arkeologisk förundersökning 2012. Nicklas Kronroth.
2013:7 Stora Råby 34:7/väg 887, fornlämning nr 10 i Stora Råby socken, Lunds kommun. Arkeologisk förundersökning 2012. Nicklas Kronroth
2013:8 Innerstaden 2:1 – Clemenstorget, Lund. Arkeologisk förundersökning 2012. Nicklas Kronroth.
2013:9 Kv Sjöjungfrun 11, Trelleborg. Arkeologisk förundersökning 2010. Claes Theliander.
2013:10 Kv Repslagaren 29, Lund. Geoteknisk undersökning 2013. Gertie Ericsson.
2013:11 Kv Svanelucky m. fl. Lund. Förundersökning 2012. Ivan Balic.
2013:12 Kv Döbeln 2 och 3, Lund. Geoteknisk undersökning 2013. Gertie Ericsson.
2013:13 Nöbbelöv 22:1, fornlämning nr 24 i Norra Nöbbelövs socken, Lunds kommun. Arkeologisk förundersökning 2012. Nicklas Kronroth.
2013:14 Kv Södertull 10 och 30, Lund. Geoteknisk undersökning 2011-2012. Gertie Ericsson.
2013:15 Kv Trädgården 11, Lund. Geoteknisk undersökning 2011. Gertie Ericsson.
2013:16 Kv Thor 6, Ystad. Arkeologisk förundersökning 2010. Adam Bolander och Gertie Ericsson.
2013:17 Kv Grynmalaren 31, Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. Nicklas Kronroth.
2013:18 Måketorpsboden på Kulturen, Lund. Byggnadsarkeologisk undersökning 2013. Gunilla Gardelin och Karl-Magnus Melin.
2013:19 Utgår.
2013:20 Kv Billegården 21, Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. Ivan Balic.
2013:21 Kv Fredrik 8, Ystad. Geoteknisk undersökning 2013. Gertie Ericsson.
2013:22 Kv Sankt Peter 10, Lund. Arkeologiska förundersökningar 2008. Karl-Magnus Lenntorp.
2013:23 Innerstaden 2:1 – Stora Fiskaregatan, Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. Aja Guldåker.
2013:24 Kv Winstrup 1, Lund. Arkeologisk förundersökning 2012. Nicklas Kronroth.
2013:25 Kv Gylleholm 11- Innerstaden 2:1, Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. Aja Guldåker.
2013:26 Kiliansgatan, Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. Nicklas Kronroth.
2013:27 Kv Paradis 47, Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. Nicklas Kronroth.

2014

- 2014: 1 S:t Botulf 14, Lund. Antikvarisk rapport 2013-2014. Carita Eskeröd.
2014:2 S:t Peter 28, Lund, Ekska huset. Antikvarisk medverkan 2013. Carita Eskeröd.
2014:3 Innerstaden 2:1 – Västra Mårtensgatan. Arkeologisk förundersökning 2013. Nicklas Kronroth.
2014:4 Kv Paradis 51, Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. Nicklas Kronroth.
2014:5 Innerstaden 2:1 – Västergatan, Trelleborg. Arkeologisk förundersökning 2013. Nicklas Kronroth.
2014:6 Innerstaden 2:1 – Stora Södergatan, Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. Nicklas Kronroth.
2014:7 Lusthuset på Spydebergs Prästgård, Norge. Arkeologisk förundersökning 2014. Aja Guldåker.
2014:8 Kv Ängen 9, Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. Gertie Ericsson.
2014:9 Kv Gärdet 10, Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. Nicklas Kronroth.
2014:10 Kv Apotekaren 11 (fd 8), Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. Gertie Ericsson.
2014:11 Kv Gatehusen 3, Östra Torn. Arkeologisk förundersökning 2013. Gertie Ericsson.
2014:12 Kv Toppen 1 och 2, Lund. Arkeologisk förundersökning 2013. Johan Wallin.
2014:13 Trädgården på Ner-Killingberg, Norge. Arkeologisk förundersökning 2013. Aja Guldåker.